

Ettevõtlus- ja karjääriõppe programm Edu ja Tegu 2016–2023

Margit Partei

2023 Tartus

Sisukord

Sisukord	2
Eessõna	3
Ettevõtlus- ja karjääriõppe programmi Edu ja Tegu eesmärk ja ülesehitus	4
Ettevõtlus- ja karjääriõppe programmi Edu ja Tegu seire metoodika	6
Ettevõtlus- ja karjääriõppe programmi Edu ja Tegu tulemuslikkus	7
Programmi üldine tulemuslikkus	7
Tegevussuund 1: ettevõtlus- ja karjääriõppe metoodika arendamine ja õppevara koostamine	13
Tegevussuund 2: ettevõtlus- ja karjääriõppe täienduskoolitus.....	18
Tegevussuund 3: kooli ettevõtlikumaks muutmise ja praktilise ettevõtlus- ja karjääriõppe läbiviimise toetamine.....	23
Haridus- ja Noorteamet	23
Ettevõtlik Kool	25
Junior Achievement.....	27
Tegevussuund 4: eelinkubatsiooni programm STARTER	29
Tegevussuund 5: pädevuste arendamine ettevõtlus- ja karjääriõppe alal.....	33
Tegevussuund 6: ettevõtlus- ja karjääriõppe valdkonna alase teadlikkuse tõstmine	42
Kokkuvõte	44
Viidatud allikad	45

Eessõna

Ettevõtlus- ja karjääriõppe programm Edu ja Tegu koos tegusate panustajatega jõudis kaheksa tegevusaasta jooksul ellu viia oluliselt enam, kui programmi algatades eesmärgiks seati. Kõike tehtut detailideni lahti kirjutades ühte aruandesse ära ei mahuta – sellisel juhul räägiksime mahuka raamatu kirjutamisest. See pole olnud eesmärk, mida ellu viia.

Käesoleva aruande eesmärk on edastada visuaalselt lihtsasti haarataval kujul – peamiselt tabelite, jooniste ja illustatsioonide abil – ettevõtlus- ja karjääriõppe programmi Edu ja Tegu kogu tegevusperioodi (2016–2023) olulisemad saavutused ja tulemused. Seetõttu ei leia sellest aruandest pikki kirjeldavaid ja lahtiseletavaid tekste.

Detailsemalt saab programmi iga aasta tegemistest ja tulemustest lugeda ettevõtlus- ja karjääriõppe programmi Edu ja Tegu seire koond-, poolaasta- ja vahearuanetest. Kokku on valminud 28 seire aruannet, kust leiab vastused peaaegu kõigile küsimustele.

Aruande autor on tänulik kõigile kolleegidele, kes aastate jooksul andsid oma panuse Edu ja Tegu seiresse.

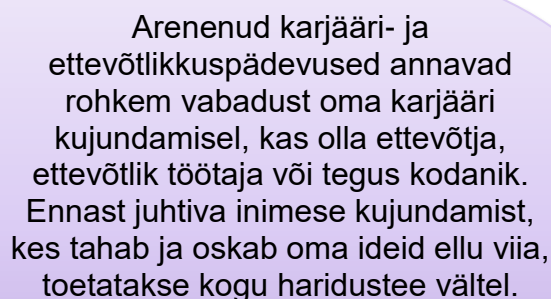
Ettevõtlus- ja karjääriõppe programmi Edu ja Tegu eesmärk ja ülesehitus

Ettevõtlusõppe arendamise peamised põhjused Euroopa Liidus on olnud ettevõtluse abil majanduskasvu stimuleerimine, ettevõtlike karjäärivalikute soodustamine ühiskonnas ja ettevõtluse toetamine laiemas vaates. See tähendab ühiskonnale väärtust loovate aktiivsete inimeste kasvatamist, seejuures tuleb silmas pidada, et ettevõtlikkusega saab väärtust luua nii sotsiaalsfääris, oma kogukonnas kui ka organisatsioonis, näiteks uuenduslike lahenduste toetamise kaudu. [1] Euroopa Liidus on ettevõtlusvõimekuse tõstmise aluseks arusaam, et ettevõtlikkust. ettevõtluspädevust ja -kultuuri on võimalik arendada, seetõttu käsitletakse ettevõtluspädevuse arendamist elukestva ja järkjärgulise protsessina läbi kõikide haridustasemetega ja -liikide [2].

Eestis on ettevõtlusõppele rohkem tähelepanu pööratud alates 2007. aastast, kuid 2016. aastani käsitleti ettevõtlust üsna kitsas tähenduses: uue ettevõtte loomisena. Ettevõtlusõppe oli pigem ainepõhine ja keskendus valdavalt ettevõtlusalaste teadmiste ja oskuste omandamisele ehk õppijate ettevalmistamisele ettevõtlusega alustamiseks. [3] Ettevõtlusõppe laiapõhjaline arusaam ei olnud fookuses: laiema vaate kohaselt tähendab ettevõtlusõppe ettevõtluspädevuse lõimimist õppekavadesse, üld- ja erialaainetesse, et luua võimalusi ettevõtlikkust kujundavate alapädevuste (nt enesejuhtimisega seotud pädevused, väärtust loov mõtlemine ja sotsiaalsed oskused) arendamiseks ning selleks vajaliku õpikeskkonna loomiseks [4] [5].

Et ettevõtlusõppe saaks üle Eesti laiapõhjaliselt levida, käivitas Haridus- ja Teadusministeerium 2016. aastal Euroopa Sotsiaalfondi toel ettevõtlus- ja karjääriõppe programmi Edu ja Tegu, et edendada ettevõtlus- ja karjääriõpet ning ettevõtlikku hoiakut kõigil haridustasemetel. Ettevõtlikkus ja lahendustele keskendumine kuuluvad Eesti haridusstrateegia 2021–2035 [6] põhiväärtuste ja põhimõtete hulka. Arenenud karjääri- ja ettevõtluspädevused annavad rohkem vabadust oma karjääri kujundamisel: kas olla ettevõtja, ettevõtlik töötaja või tegus kodanik. Eesmärk on toetada iga õpilase arengut kogu haridustee jooksul, et saada ennastjuhtivaks inimeseks, kes tahab ja oskab oma ideid ellu viia. [7]

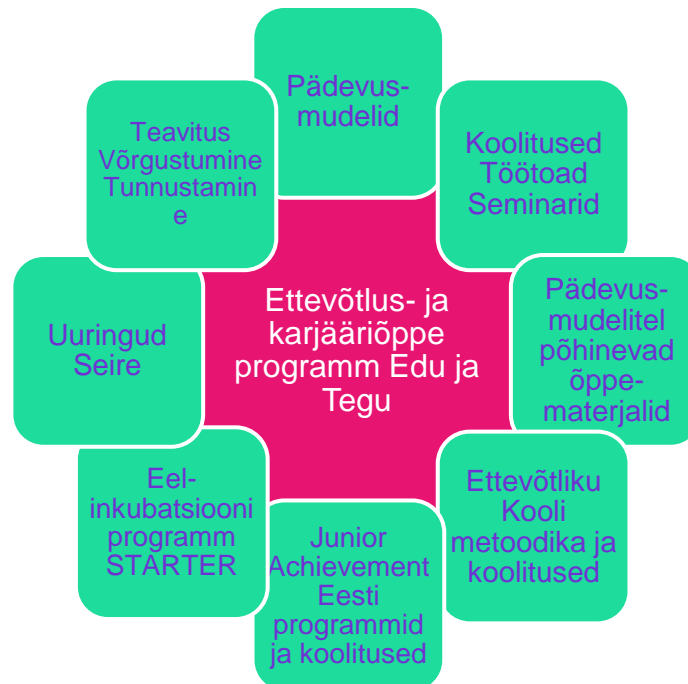
Illustratsioon 1. Ettevõtlus- ja karjääriõppe programmi Edu ja Tegu visioon [7]

Arenenud karjääri- ja ettevõtlikkuspädevused annavad rohkem vabadust oma karjääri kujundamisel, kas olla ettevõtja, ettevõtlik töötaja või tegus kodanik. Ennast juhtiva inimese kujundamist, kes tahab ja oskab oma ideid ellu viia, toetatakse kogu haridustee vältel.

Programmis Edu ja Tegu oli mitu põhitegevust (joonis 1), mis panustasid programmi eesmärgi saavutamisse. Kõik tegevused olid osalevatele koolidele ja õpetajatele tasuta. Programmi elluvijja oli Haridus- ja Noorteamet, programmi partnerid olid Tartu Ülikool, Tallinna Ülikool, Tallinna Tehnikaülikool, Eesti Ettevõtluskõrgkool Mainor, Eesti Maaülikool, Estonian Business School, Eesti Kunstiakadeemia, Eesti Muusika- ja Teatriakadeemia, Junior Achievement Eesti, Maakondlikud Arenduskeskused, Ettevõtlik Kool, Haridus- ja Teadusministeerium, Rahandusministeerium, Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium, Eesti Töandjate Keskliit, Eesti Kaubandus-Tööstuskoda, Teenusmajanduse Koda.

Joonis 1. Ettevõtlus- ja karjääriõppe programmi Edu ja Tegu põhitegevused [8]

Ettevõtlus- ja karjääriõppe programmi Edu ja Tegu seire metoodika

Ettevõtlus- ja karjääriõppe programmi Edu ja Tegu seire alustala oli programmispetsiifiline detailne seire metoodika, mida nimetatakse seire skeemiks. Võtmetöötajatest koosnev tiim eesotsas seire peaspetsialistiga töötas skeemi välja 2016. aastal, mil programm oma tegevust alustas. Seire eesmärk oli jälgida programmi edenemist, hinnata süstemaatiliselt ja organiseeritult programmi arengut ja tulemuslikkust ning teha seda kõigi aastate jooksul, mil ettevõtlus- ja karjääriõppe programm Edu ja Tegu tegutseb.

Lisaks programmi tulemuslikkuse hindamisele oli seire skeemi eesmärk muuta programmi tegevused läbipaistvaks, kõigile üheselt mõistetavaks ja luua süsteem, mis aitaks kõigil osapooltel tegutseda kindlaksmääratud tingimustes. Seire skeem sätestas mitmesugused tähtajad ja vastutuse jagunemise, et muuta kõigi programmiga seotud isikute töö planeerimine lihtsamaks.

Kogu programmi seiremetoodika, mis oli tabelite kujul kirjeldatud seire skeemis, oli üles ehitatud internetipõhisesse Google Sheets keskkonda ja oli elektrooniliselt kättesaadav igal ajahetkel kõigile programmi töötajatele. Ka andmete kogumine kõigis tegevussuundades toimus valdavalt Google Sheets keskkonna abil, mis muutis andmetabelid igal ajal kättesaadavaks kõigile, kellel oli ligipääs seire skeemile. Selline ülesehitus oli taotluslik, eesmärgiga saavutada täielik läbipaistvus programmi tegevuste tulemuslikkuse seiramisel.

Nii kvantitatiivseid kui ka kvalitatiivseid andmeid koguti programmi võtmetöötajatelt neli korda aastas. Kvantitatiivseid andmeid koguti valdavalt Google Sheets keskkonna abil. Programmi hindamiseks kasutati kolme tüüpi kvantitatiivseid näitajaid:

1. Edu ja Tegu programmi alusdokumentides määratletud põhiindikaatorid, mida hinnati kogu programmi kestuse jooksul ja millele olid seatud sihttasemed aastaks 2023 [8];
2. Iga-aastastes programmi tegevuskavades määratletud iga-aastased alamindikaatorid koos konkreetse aasta sihtväärtustega, mis võivad aasta-aastalt varieeruda;
3. Täiendavad indikaatorid ilma konkreetsete sihttasemeteta, mis on valminud tegevussuundade töörühmade ja seire peaspetsialisti koostöös ja annavad edasi detailsemat informatsiooni tegevussuundade spetsiifikast lähtuvalt.

Kvalitatiivsed andmed koguti võtmetöötajatega läbiviidud poolstruktureeritud seireintervjuude käigus [9]; intervjuud viis läbi seire peaspetsialist ja need summeeriti Google Docsi seire sisendi vormides. Lisaks kasutati programmi tegevustes osalevatelt õpilastelt ja õpetajatelt otsese tagasiside kogumiseks Google Formsi küsimustikke.

Seire peaspetsialist vastutas kogutud andmete korrastamise, analüüsimise ja tulemuste seirearuannetena esitlemise eest. Andmeid analüüsiti erinevate meetoditega; enimkasutatud meetodid olid kvalitatiivne sisuanalüüs [10], temaatiline analüüs [11] ja kirjeldav statistika [12]. Oluliselt põhjalikuma ülevaate seire metoodikast koos detailsete selgitustega leiab iga seire aruande 1. peatükist.

Ettevõtlus- ja karjääriõppe programmi Edu ja Tegu tulemuslikkuse hindamiseks valmis igal aastal neli seirearuannet. Aastatel 2016–2023 viidi läbi üle 140 seireintervjuu ja valmis 28 seirearuannet. Järgnevad tulemused ja järeldused tulenevad Edu ja Tegu seire käigus kogutud andmetest ja analüüsist.

Ettevõtlus- ja karjääriõppe programmi Edu ja Tegu tulemuslikkus

Programmi üldine tulemuslikkus

Ettevõtlus- ja karjääriõppe programm Edu ja Tegu levis kaheksa tegutsemisaasta jooksul üle kogu Eestis. Toetuse andmise tingimustes (TAT) sätestatud indikaatorite täitmine on välja toodud tabelis 1.

Tabel 1. Ettevõtlus- ja karjääriõppe programmi tulemus- ja väljundnäitajate täitmine

Tegevus	Indikaator	1.01.16– 31.12.16	1.01.16– 31.12.17	1.01.16– 31.12.18	1.01.16– 31.12.19	1.01.16– 31.12.20	1.01.16– 31.12.21	1.01.16– 31.12.22	1.01.16– 31.12.23	Sihttase 2016– 2023	
Meetme tegevuse väljundnäitaja	Õppeasutuste arv, kes osalevad ettevõtlusprogrammis, et võtta kasutusele ettevõtlusmoodul	174 (139 ük, 20 kk, 15 kõk)	295 (250 ük, 26 kk, 19 kõk)	368 (320 ük, 29 kk, 19 kõk)	409 (360 ük, 30 kk, 19 kõk)	436 (383 ük, 34 kk, 19 kõk)	520 (53 la, 414 ük, 34 kk, 19 kõk)	661 (163 la, 445 ük, 34 kk, 19 kõk)	727 (210 la, 462 ük, 34 kk, 21 kõk)	450	
Rakenduskava tulemusnäitaja	Programmis osalenud õppeasutuste osakaal, kes on ettevõtlusmooduli kasutusele võtnud	48%	58%	59%	69%	78%	71%	69%	68% 79%*	90%	
Tegevus	Indikaator	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2016– 2023	Sihttase 2016– 2023
7.1	Tegevuse raames välja töötatud, testitud ja rakendatud ettevõtlus- ja karjääriõppe moodulite arv	4*/0**/ 0***	11*/0**/ 0***	1*/13**/ 11***	–	–	2*/2**/ 0****	2*/2**/ /2***	–	20*/17**/ 13***	16
	Välja töötatud ettevõtlus- ja karjääriõppe õpiobjektide arv	–	–	–	–	–	11	16	12	39	17
7.2	Ettevõtlus- ja karjääriõppe täienduskoolituse osalemiskordade arv	641 (67 ük, 112 kk, 245 kõk)	815 (186 ük, 173 kk, 234 kõk)	769 (135 ük, 82 kk, 238 kõk)	541 (361 ük, 50 kk, 68 kõk)	461 (259 ük, 40 kk, 60 kõk)	494 (17 la, 183 ük, 53 kk, 111 kõk)	1676 (52 la, 526 ük, 123 kk, 238 kõk)	1682 (20 la, 340 ük, 91 kk, 251 kõk)	7079 (99 la, 2030 ük, 746 kk, 1476 kõk)	4500

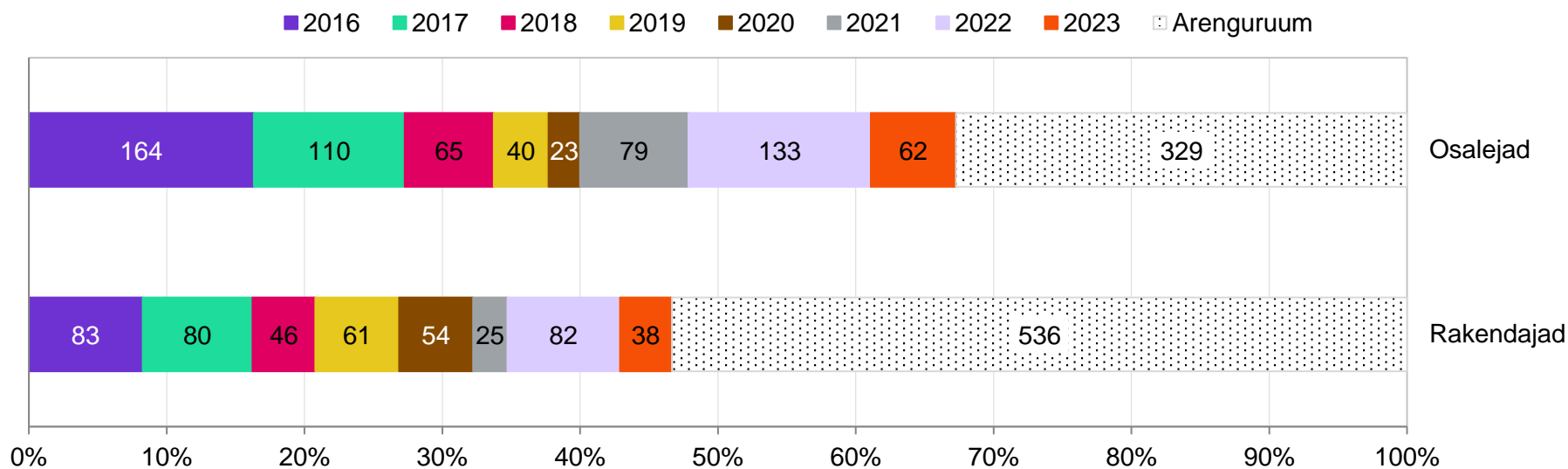
* ilma alushariduseta

Tabel 1 jätkub

7.3	Õppeasutuste arv, kes osalevad nii haridusprogrammis Ettevõtlik Kool kui ka õpilasfirmade programmides	11 (11 ük)	25 (25 ük)	24 (24 ük)	19 (18 ük 1 kk)	9 (9 ük)	16 (16 ük)	28 (1 la 27 ük)	11 (11 ük)	142 (1 la 141 ük)	134
7.4	Eelinkubatsiooni teenust kasutanud meeskondade arv	129	134	140	133	146	124	113	94	1013	860
7.5	Tegevusest toetust saanud uuringute ja analüüside põhjal avaldatud teadusartiklite arv	1	3	10	1	1	3	1	2	22	20
	Toimunud õppereiside arv	5	4	2	1	0	6	6	8	32	18
7.6	Ettevõtlus- ja karjääriõppe valdkonna ürituste osalemiskordade arv	1168	2290	1661	3112	4004	2987	4159	4672	24053	18000

Allikas: autori koostatud

Joonis 2. Ettevõtlus- ja karjääriõppe programmi Edu ja Tegu levik Eestis aastatel 2016–2023

Allikas: autori koostatud

Üldplaanis said programmi eesmärgid täidetud, seda näitab seatud indikaatorite sihttasemete täitmine. Kõigi tegevuste (7.1–7.6) väljundindikaatorite sihttasemed täideti täies mahus, enamiku tegevuste puhul saavutati sama eelarvelise mahu juures oluliselt kõrgem tase, kui esialgselt plaaniti. Sama kehtib meetme tegevuse väljundnäitaja kohta.

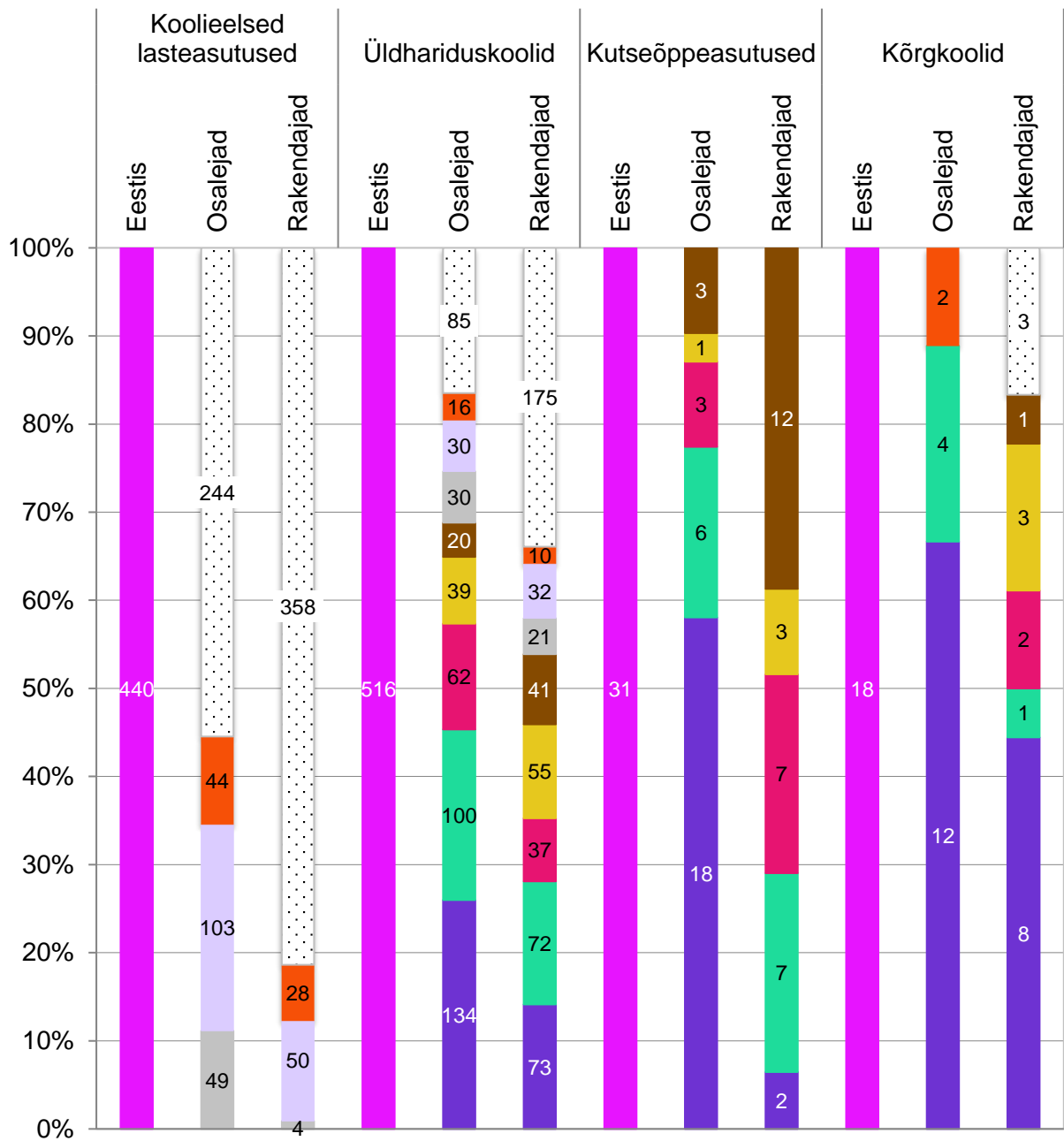
Mõnevõrra sihttasemest madalamaks jäi rakenduskava tulemusnäitaja täitmine: eesmärk oli, et 90 protsenti Edu ja Tegu programmis osalevatest õppeasutustest alustaks ettevõtlus- ja karjääriõppe rakendamist, kuid 90 protsendi taseme asemel jõuti 68 protsendi juurde (sihttaseme täitmine 76% planeeritust). Tulemus on selgitatav asjaoluga, et 2021. aastal lisandus programmi sihtgruppide hulka alusharidus. Tegu oli uue ja suure sihtrühmaga: koolieelseid lasteasutusi on Eestis üle 400. Programmi raames sai alusharidusele ettevõtlus- ja karjääriõppe alast tähelepanu pöörata ja tegevusi suunata võrreldes teiste haridustasemetega koguni viie tegevusaasta võrra vähem. Tulenevalt sellest on alushariduses ettevõtlus- ja karjääriõppe rakendajate osakaal (19%) selgelt madalam kui üld- (66%), kutse- (100%) või kõrghariduses (83%) ja arenguruumi kõige rohkem (vt joonis 3). Kui jätta alusharidus tulemusnäitaja arvutamises välja (nagu esialgses TATis), jõuti tulemusnäitaja saavutamises 79 protsendi taseme juurde (sihttaseme täitmine 88% planeeritust).

Kui vaadelda programmi levikut Eestis tervikuna (vt joonis 2), saab välja tuua, et Edu ja Tegu programmi tegevused jõudsid 67 protsenti Eesti õppeasutustest (alusharidust arvestamata 85% Eesti koolidest). Edu ja Tegu programmi raames alustasid ettevõtlus- ja karjääriõppe rakendamist peaaegu pooled, s.o 47 protsenti Eesti õppeasutustest (alusharidust arvestamata 68% Eesti koolidest).

Ettevõtlus- ja karjääriõppe programm Edu ja Tegu jõudis kõigisse Eesti maakondadesse, valdadesse ja linnadesse (vt joonised 4, 5). Ettevõtlus- ja karjääriõppe rakendamise osas olid eesrindlikumad Lääne- (82%), Viljandi- (81%), Jõgevamaa (70%), suurim arenguruum on Saare- (32%), Harju- (35%) ja Raplamaal (42%). Suuremad linnad – Tallinn, Tartu, Narva – jäid mõnevõrra ootamatult keskmisest ettevõtlus- ja karjääriõppe rakendamise tasemest (47%) allapoole, vastavalt 35, 46 ja 37 protsendi juurde. Erand oli vaid Pärnu, kus ettevõtlus- ja karjääriõppet rakendatakse 53 protsendis kõigist õppeasutustest. Põhjused, miks ettevõtlus- ja karjääriõppe rakendamine läks edukamalt väljaspool suuremaid linnasid, vajavad edasist uurimist.

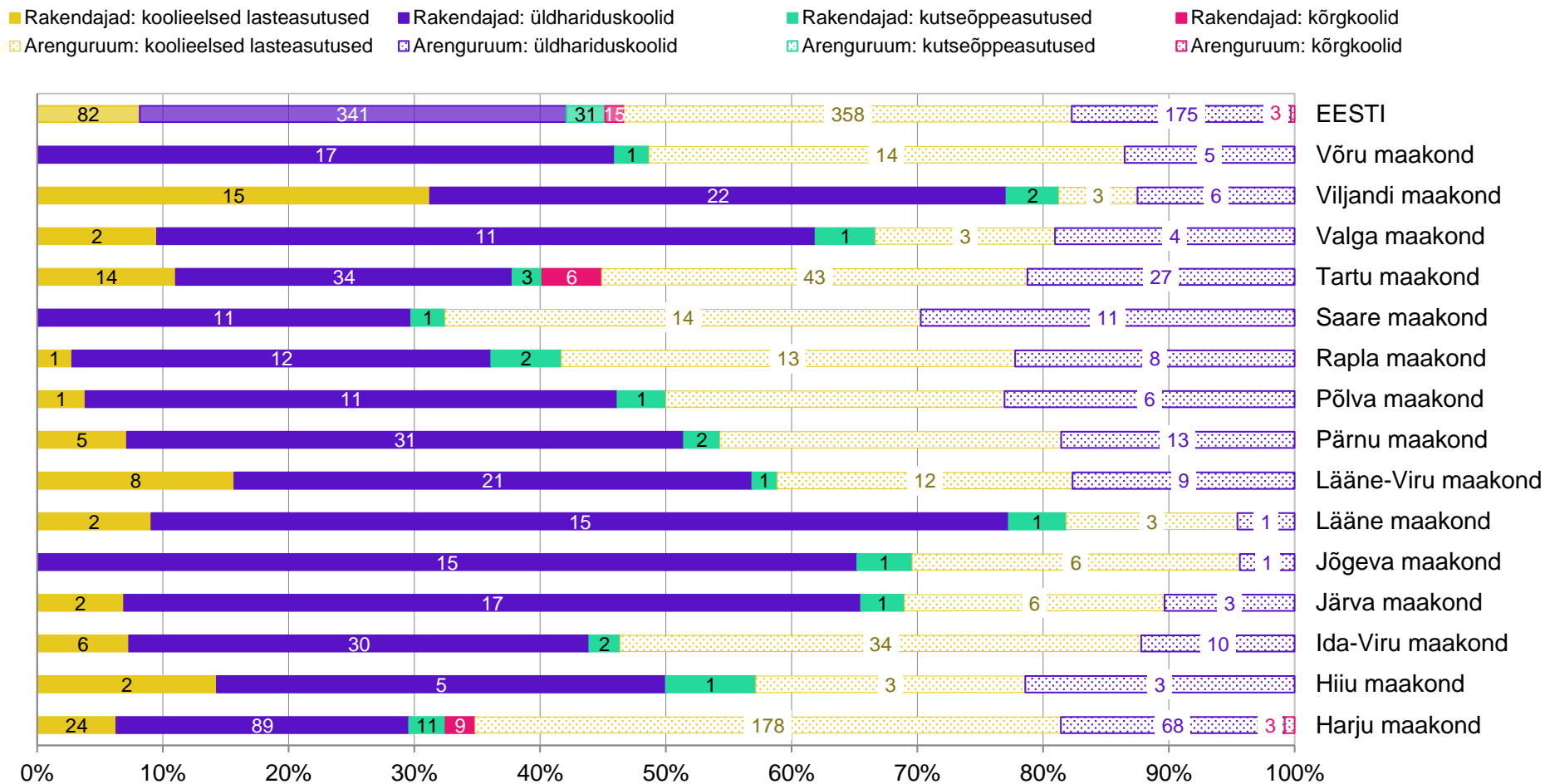
Joonis 3. Ettevõtlus- ja karjääriõppe programmi Edu ja Tegu levik Eestis haridustasemetel kaupa aastatel 2016–2023

■ Eestis kokku ■ 2016 ■ 2017 ■ 2018 ■ 2019 ■ 2020 ■ 2021 ■ 2022 ■ 2023 ■ Arenguruum

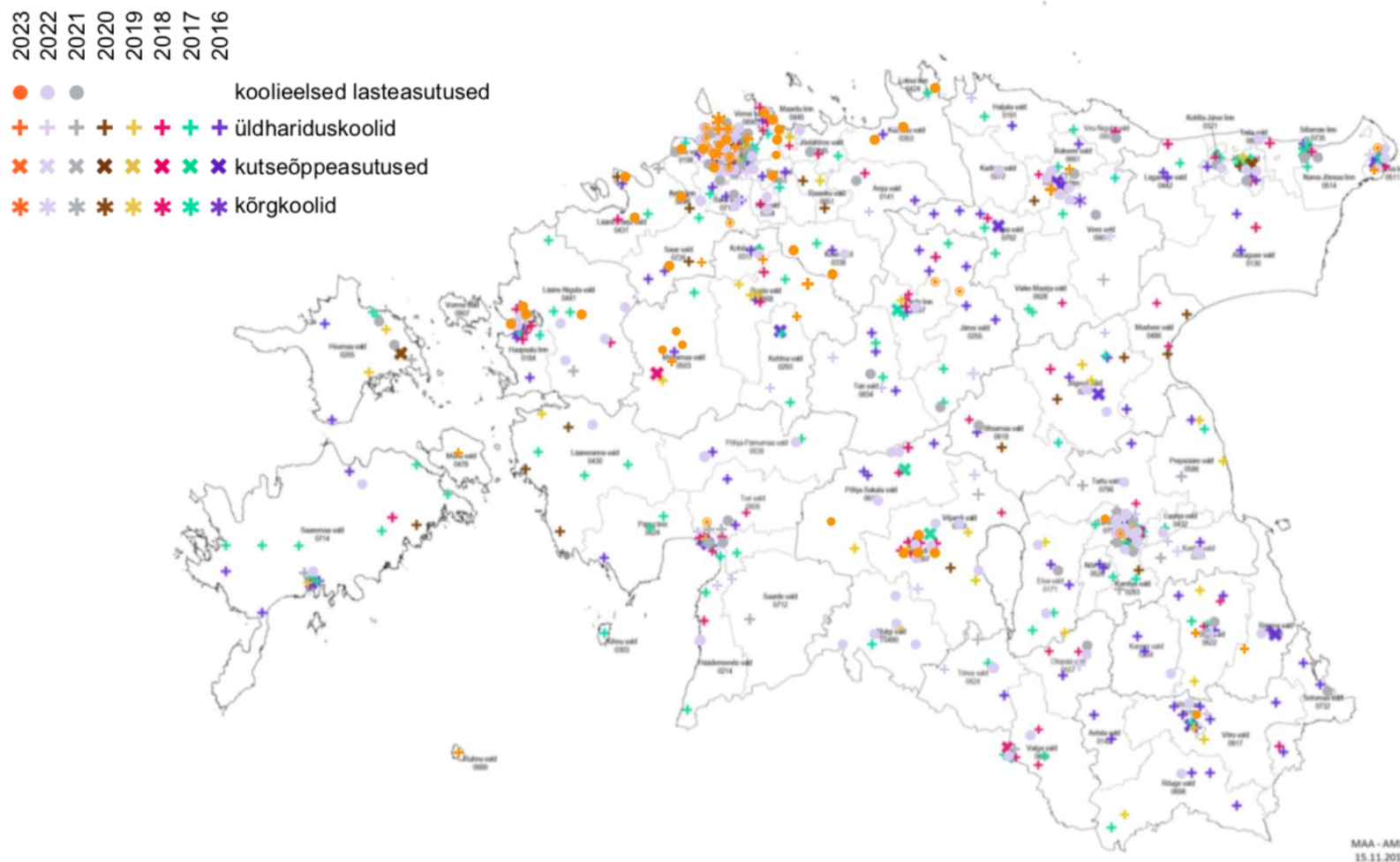
Allikas: autori koostatud

Joonis 4. Edu ja Tegu raames ettevõtlus- ja karjääriõpet rakendavad õppeasutused Eesti maakondades

Allikas: autori koostatud

Joonis 5. Ettevõtlus- ja karjääriõppe programmis Edu ja Tegu osalevad õppeasutused

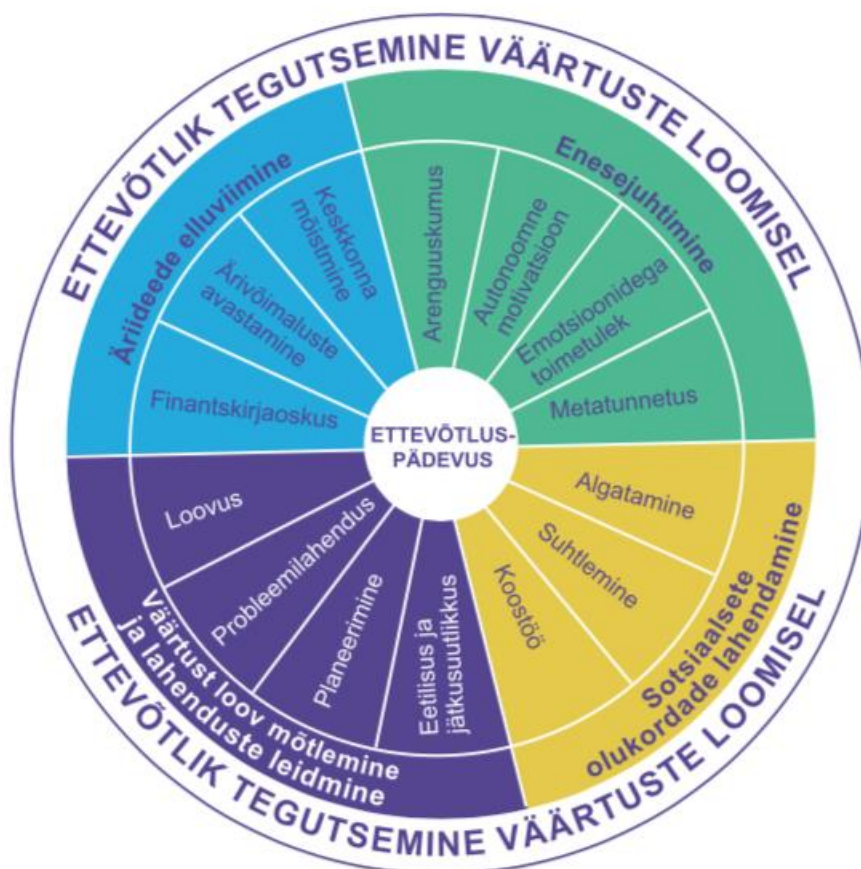
Allikas: autori koostatud

Tegevussuund 1: ettevõtlus- ja karjääriõppe metoodika arendamine ja õppevara koostamine

Tegevussuunas 1 oli aastatel 2016–2018 fookuses ettevõtlusõppe metoodilise raamdokumendi ja ettevõtluspädevuse mudeli arendamine ja ettevõtlusõppe moodulite väljatöötamine. Ettevõtlus- ja karjääriõppe programmis Edu ja Tegu lepiti partnerite (koolid, ettevõtjate organisatsioonid, ministeeriumid) koostöös kokku ühtne arusaam: printsiibid ja eesmärgid ettevõtlusõppe arendamiseks ehk selleks, kuidas ettevõtlusõpe lõimida haridussüsteemi. Aluseks on teaduskirjandus, ettevõtluse ja ettevõtlusõppe teoreetilised käsitlused, praktilised rakendused ning parimad praktikad. Kokkulepete tulemusena valmis ettevõtlusõppe metoodiline raamdokument [3], mis avaldati täies ulatuses 2018. aasta lõpuks ja mis sisaldab järgmisi osi:

1. Ettevõtlusõppe regulatiivne raamistik: Euroopa Liidu suunised, Eesti riiklikud eesmärgid ja regulatsioonid
2. Ettevõtluspädevuse mudeli kujundamine
3. Ettevõtlikuks tegutsemiseks vajalikud alapädevused
4. Ettevõtlusõppe käsitused ettevõtluspädevuse mudeli rakendamisel
5. Pedagoogilised valikud ettevõtlusõppes
6. Ettevõtlusõppe moodulid ja nende süsteemne rakendamine eri haridustasemetel ja -liikides
7. Enesehindamine: õppija, õpetaja ja õppejõud, organisatsioon
8. Mõisted

Illustratsioon 2. Ettevõtluspädevuse mudeli struktuur

Allikas: Arro et al 2018 [3]

Tabel 2. Ettevõtlus- ja karjääriõppe programmi Edu ja Tegu raames loodud moodulid

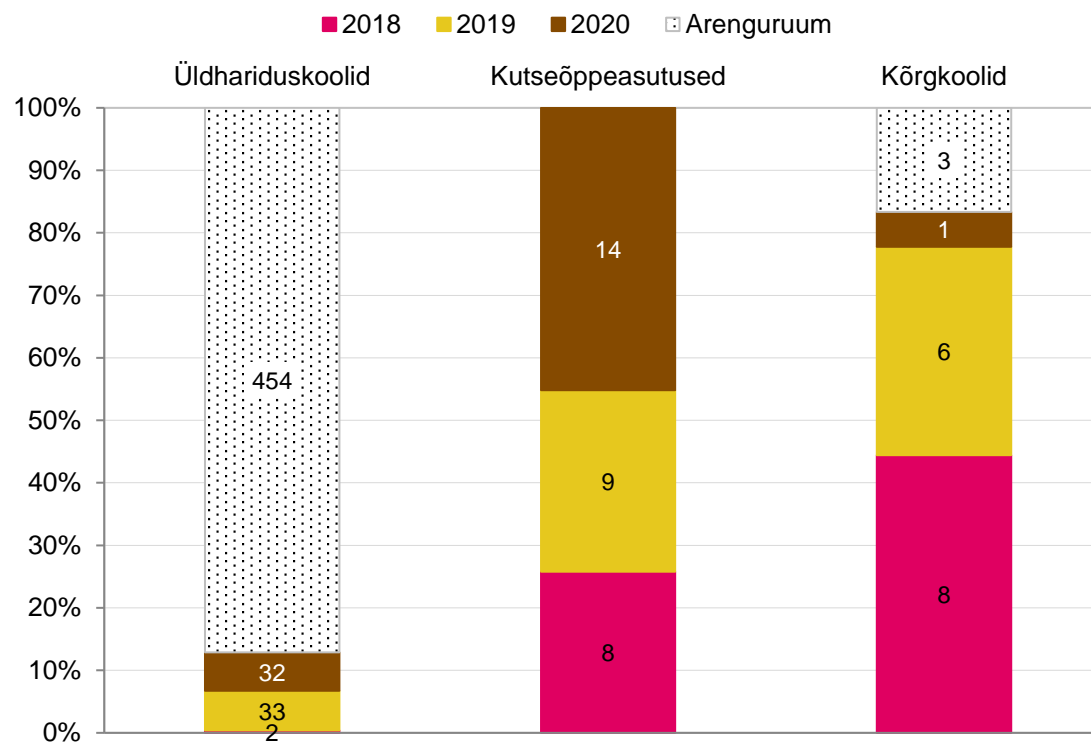
Haridustase/liik	Mooduli tüüp	Sihtrühm	Mooduli nimetus	Link
Üldharidus	moodul	I, II, III ja IV astme õppurid	Ettevõtluspädevuse lõimimine õppeprotsessi kirjeldustesse	LINK
	valikainete moodul	III astme õppurid IV astme õppurid	Valikainete moodul üldhariduse III ja IV taseme õppuritele	LINK , LINK
Kutseharidus	baasmoodul	kutsestandardi 2., 3., 4. ja 5. taseme õppurid	Kutsehariduse baasmoodul	LINK
	spetsialiseerumismoodul	kutsestandardi 4. ja 5. taseme õppurid	Teenindus	LINK
	spetsialiseerumismoodul		Loovettevõtlus	LINK
	spetsialiseerumismoodul		Tehnikaettevõtlus (sh tootmine)	LINK
	moodul		Ettevõtluspraktika moodul	
	moodul		Finantskirjaoskuse valikõpingute moodul	LINK
Kõrgharidus	baasmoodul	bakalaureuseõppe, magistriõppe ja doktoriõppe õppurid	Kõrghariduse baasmoodul	LINK¹
	spetsialiseerumismoodul	kõrghariduse kõigi astmete õppurid	Tehnoloogiaettevõtlus	LINK
	spetsialiseerumismoodul		Sotsiaalne ettevõtlus	LINK
	spetsialiseerumismoodul		Loovettevõtlus (sh humaniora)	LINK , LINK
	spetsialiseerumismoodul		Maaettevõtlus	LINK
	spetsialiseerumismoodul		Teaduse kommertsialiseerimine	LINK
	spetsialiseerumismoodul		Cross-border entrepreneurship	LINK
	spetsialiseerumismoodul		Ettevõtte kasvu- ja rahvusvahelistumise moodul	LINK
	spetsialiseerumismoodul		Metsandus	LINK
	moodul	tasemeõppes osalevad tulevased ja töötavad pedagoogid	Õpetajahariduse moodul	LINK , LINK , LINK
Kutseharidus üldharidus	ühismoodul	kutsestandardi 4. ja 5. taseme ning üldhariduse IV astme õppurid	Kutseõppe ja gümnaasiumi ühismoodul	

¹ HTMi Moodle'is asuvate moodulite parool sisenemiseks külalisena on edu-tegu123.

Kutseharidus ja kõrgharidus		kutsestandardi 4. ja 5. taseme ning rakenduskõrghariduse õppurid	Kutseõppe ja rakenduskõrghariduse ühismoodul	
-----------------------------	--	--	--	--

Allikas: autori koostatud

Joonis 6. Ettevõtlus- ja karjääriõppe programmi Edu ja Tegu raames välja töötatud moodulite rakendamine

Allikas: autori koostatud

Kokku loodi Edu ja Tegu programmi raames 20 ettevõtlusõppe moodulit (vt tabel 2). Neist 17 moodulit piloteeriti õppeasutustes ja alustati 13 mooduli rakendamist õppeasutustes (vt joonis 6). Moodulid võeti hästi vastu kutse- ja kõrgkoolides, kus üht või mitmut Edu ja Tegu programmi toel loodud moodulit rakendati vastavalt kõigis kutsekoolides ja enamikes (83%) kõrgkoolides. Üldhariduses jäi huvi loodud moodulite osas kesiseks, teadaolevalt rakendas mooduleid ca 10 protsenti Eesti üldhariduskoolidest. Võib hüpoteesida, et üldhariduskoolidel on mitmeid eri võimalusi ettevõtlus- ja karjääripädevuste arendamiseks ning konkreetse mooduli kasutuselevõtt polnud enamikele koolidest sobivaim lahendus. Täpsemate põhjuste väljaselgitamiseks oleks tarvis seda küsimust sügavamalt uurida.

Õpiobjektide loomine sai alguse töörühma loomise ja seejärel ettevõtluspädevuse mudeli põhjal alapädevuste valimisega, st milliste alapädevuste kohta valmivad õpiobjektid. Õpiobjekte loodi eri haridustasemetele, enim kõrgharidusse. Õpiobjektidel on ühtne üldine kujundus, selleks loodi stiiliraamat ja pakuti kõigi õpiobjektide sisuloojatele tehnilist tuge. Aastatel 2021 kuni 2023 loodud õpiobjektid:

1. "Alushariduse ettevõtlus- ja karjääriõppe õpik" (autorid: Erika Veide, Liisi Kirch, Heli Mäesepp, Inna Sidoruk, Kaisa Kuusik; ISBN 978-9916-670-62-0, kasutusjuhend: ISBN 978-9916-670-61-3);
2. "Kutsehariduse karjääriõppe töölehtede kogumik" (kasutatav ka gümnaasiumi tasemel; autorid: Marju Pöld, Virve Kinkar; ISBN 978-9916-670-63-7, [LINK](#));
3. "Informatsiooniline intervjuu – karjääriplaneerija tööriist" (autorid: Triin Liin, Triin Peitel; [LINK](#));
4. "Kuidas efektiivselt ja motiveeritult õppida" (autor: Juta Jaani; [LINK](#));
5. "Alustava ettevõtte eelarve koostamine" (autor: Piia Vettik-Leemet; [LINK](#));
6. "Enesekindlus ja ebaõnnestumise hirm: milles seisneb enesekindlus ja kuidas seda saavutada?" (autor: Aave Hannus; [LINK](#));
7. "Õpetaja ettevõtlik mõtteviis" (autorid: Meidi Sirk, Sirje Rekkor; [LINK](#));
8. "Sündmuse korraldamine ja lühipraktika rakendamine ettevõtlusõppes" (autor: Birgit Peterson; [LINK](#));
9. "Ettevõtlikkus kui isiksuseomadus, mõtte- ja teguviis ning hoiak" (autor: Marju Pöld; [LINK](#));
10. "Kunst ettevõtlikkuse vaatenurgast" (autorid: Jane Remm, Helen Arov; [LINK](#));
11. "Introduction to entrepreneurship and innovation" (autor: Anne Pöder; [LINK](#));
12. "Oskuste õppe metoodika kasutamine sotsiaalsete oskuste arendamisel" (Tiiu Tammemäe ja Lii Lilleoja, Tallinna Ülikool, [LINK](#));
13. "Infosõda ja infokorratus" (Maria Murumaa-Mengel ja Diana Poudel, Tartu Ülikool, [LINK](#));
14. "Mõtteviis" (Meidi Sirk ja Sirje Rekkor, Tallinna Ülikool, [LINK](#));
15. "Äriideede testimine" (Juko-Mart Kõlar, Tartu Ülikool, [LINK](#));
16. "Eneseteadlikuna kutseoskusi omandamas" (Virve Kinkar, Haridus- ja Noorteamet, [LINK](#));
17. "Eesmärkidest tegudeni: õpitee kavandamine kutseõppes" (Virve Kinkar, Haridus- ja Noorteamet, [LINK](#));
18. "Koostööoskuse arendamise võimalused üldhariduskoolis" (Elina Malleus-Kotšegarov ja Kristiina Treial, Tallinna Ülikool, [LINK](#));
19. "Ärietika ja jätkusuutlik ettevõtlus" (Piia Vettik-Leemet, Tartu Ülikool, [LINK](#));
20. "Info haldamise pädevus ja kriitiline mõtlemine" (Maria Murumaa-Mengel ja Maia Klaassen, Tartu Ülikool, [LINK](#));

21. "Enesejuhtimise ja metatunnetuse olulisus ettevõtluspädevuste arendamisel" (Mairi Matrov ja Maile Käsper, Tallinna Ülikool, [LINK](#));
22. "Karjääri kujundamine ja karjääriplaan" (Marju Pöld, Karjääripöld OÜ, [LINK](#));
23. "Väärtuste loomine" (Sirje Rekkor ja Jane Mägi, Tallinna Ülikool, [LINK](#));
24. "Võimaluste tundmine" (Kadri Treial, Triin Tiitsmaa, Psüh hobuss, [LINK](#));
25. "Motivatsioon" (Kadri Treial, Triin Tiitsmaa, Psüh hobuss, [LINK](#));
26. "Kuidas olla produktiivne" (Produktiivsusklubi, [LINK](#));
27. "A Business Plan" (Anne Pöder, Eesti Maaülikool, [LINK](#));
28. "Loov- ja uurimistöde protsessi kujundamise võimalused üldhariduskoolis" (Terje Tuisk, Elina Malleus-Kotšegarov ja Kati Aus, Tallinna Ülikool, [LINK](#));
29. "Probleemilahendus- ja planeerimisoskuste toetamine läbi gümnaasiumi UPT" (Anna-Liisa Jõgi ja Meril Ümarik, Tallinna Ülikool, [LINK](#));
30. "Praktikajuhendaja ABC" (Futulab, Tartu Ülikool, [LINK](#); õpiobjekt on kaasrahastatud Futulabi poolt);
31. "Kuidas tundeid tunda ja juhtida?" (Helen Uusberg, Maria Kajuškina, Andero Uusberg, Tartu Ülikool, [LINK](#));
32. "Abiks kandideerimisdokumentide täitmisel" (Kristel Ainsalu ja Heidi-Maarja Melts, Karjäärinõustajate Ühing, [LINK](#));
33. "Karjääriinfo olulisus karjäärivalikute tegemisel" (Ave Szymanel ja Signe Reppo, Tartu Ülikool, [LINK](#));
34. "Väärtuste loojana töömaailma" (Virve Kinkar, Haridus- ja Noorteamet, [LINK](#));
35. "Meistrina elukestvas õppes – kutsealase arengu teejuht" (Virve Kinkar, Haridus- ja Noorteamet, [LINK](#));

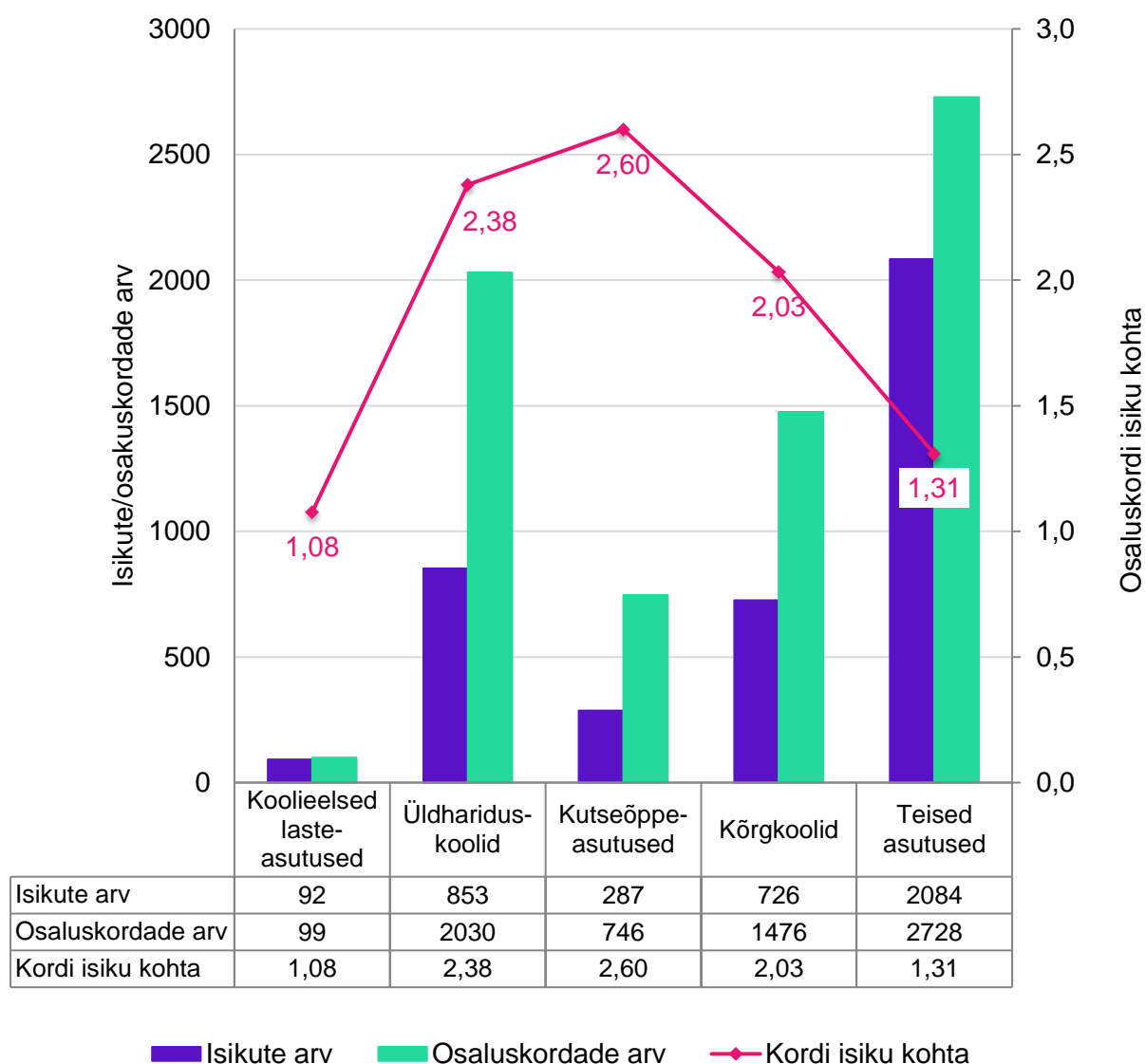
Õpiobjektid kõigi nelja ettevõtluspädevuse valdkonna ja nende alapädevuste kohta, lisaks harjutused, mis aitavad mõista ja arendada igas pädevusvaldkonnas enda oskusi ([LINK](#)):

36. "Enesejuhtimise valdkond" (Marianne Kallaste, Katrin Arvola, Elina Malleus-Kotšegarov, Urve Venesaar, Tallinna Tehnikaülikool, [LINK](#));
37. "Väärtust loova mõtlemise ja lahenduste leidmise valdkond" (Marianne Kallaste, Katrin Arvola, Elina Malleus-Kotšegarov, Urve Venesaar, Tallinna Tehnikaülikool, [LINK](#));
38. "Sotsiaalsete olukordade lahendamise valdkond" (Marianne Kallaste, Katrin Arvola, Elina Malleus-Kotšegarov, Urve Venesaar, Tallinna Tehnikaülikool, [LINK](#));
39. "Äriideede elluviimise valdkond" (Marianne Kallaste, Katrin Arvola, Elina Malleus-Kotšegarov, Urve Venesaar, Tallinna Tehnikaülikool, [LINK](#)).

Tegevussuund 2: ettevõtlus- ja karjääriõppe täienduskoolitus

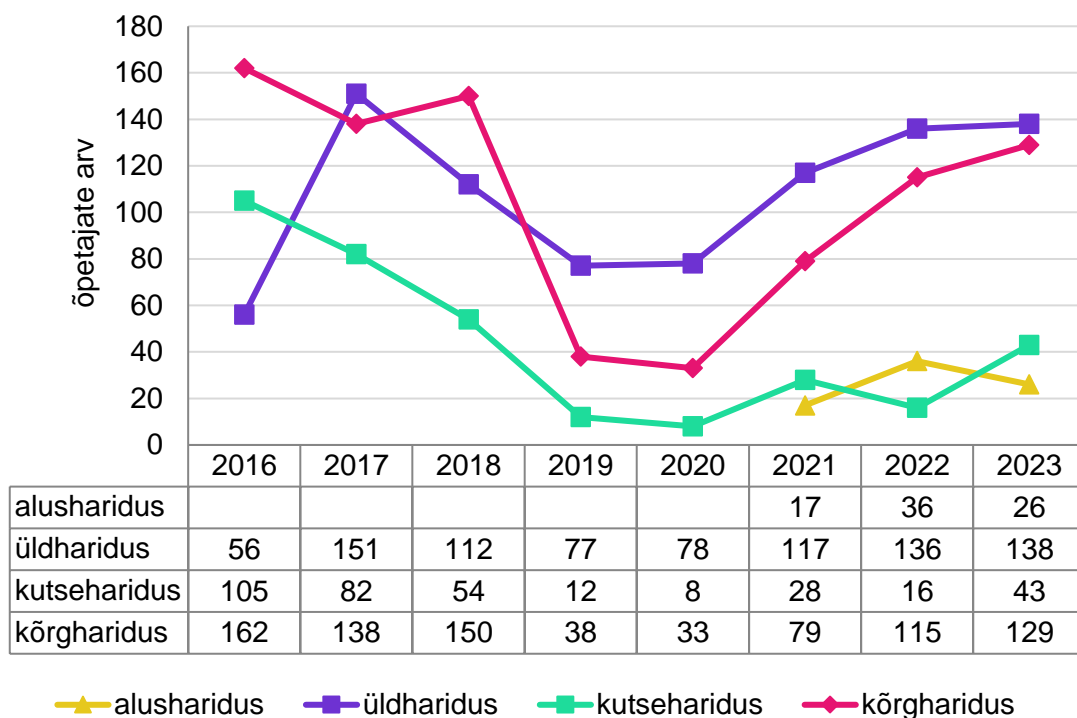
2016.–2023. aastal toimus 263 täienduskoolitust (2016. a: 32, 2017. a: 47, 2018. a: 45, 2019. a: 24, 2020. a: 21, 2021. a: 24, 2022. a: 45, 2023. a: 25). Täienduskoolitustel osaleti kokku 7079 korda (sihttase 2023. a lõpuks: 4500). Neist 3966 (56%) olid õppeasutuste spetsialistide (99 alus-, 1823 üld-, 695 kutse- ja 1349 kõrghariduse õpetajate/õppejõudude), 385 (5%) õppurite (207 üld-, 51 kutse- ja 127 kõrghariduse õppurite) ja 2728 (39%) muude asutuste (ettevõtted, ministeeriumid jm) spetsialistide osalemiskorrad. 23 protsenti osales rohkem kui ühel täienduskoolitusel. Kokku osales koolitustel 3915 isikut, kellest 1606 olid õppeasutuste spetsialistid (92 alus-, 671 üld-, 237 kutse- ja 606 kõrghariduse õpetajad/õppejõud), 352 õppurid (182 üld-, 50 kutse- ja 120 kõrghariduse õppurid) ja 2084 muude asutuste spetsialistid (vt joonis 7). Aastapõhise statistika ja dünaamika täienduskoolitustel osalenud õpetajate ja täienduskoolituste osalemiskordade kohta haridustasemetete kaupa leiab joonistelt 8 ja 9.

Joonis 7. Ettevõtlus- ja karjääriõppe programmi Edu ja Tegu täienduskoolitustel osalemise statistika

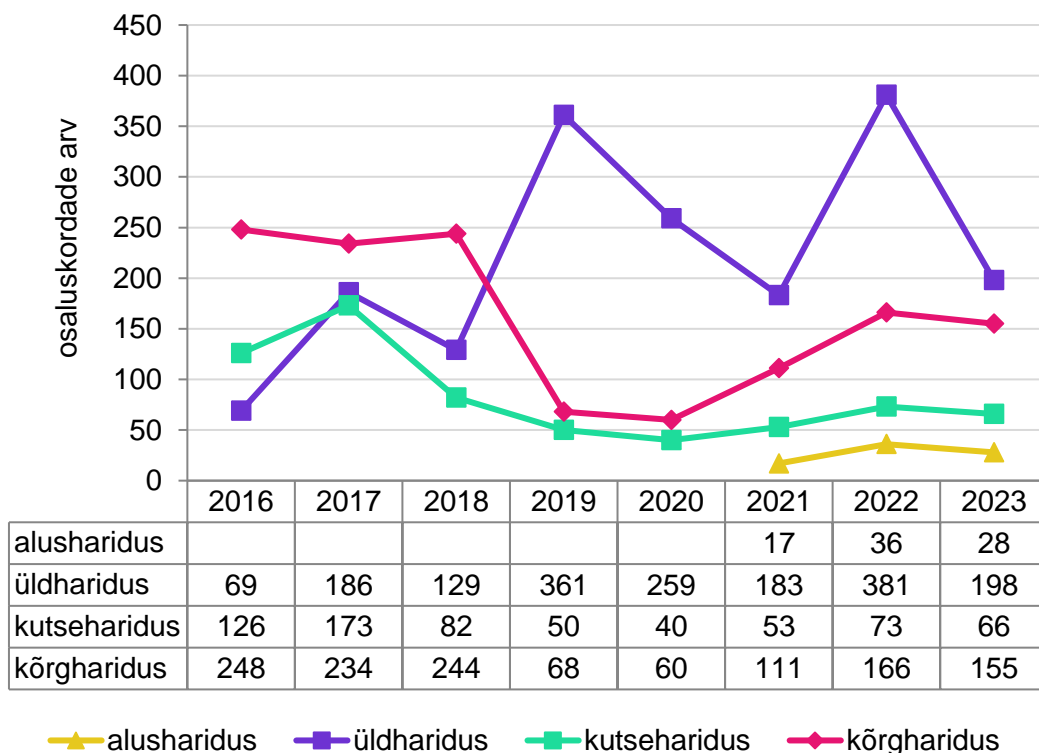
Allikas: autori koostatud

Joonis 8. Ettevõtlus- ja karjääriõppe programmi Edu ja Tegu täienduskoolitustel osalenud õpetajate statistika 2016–2023

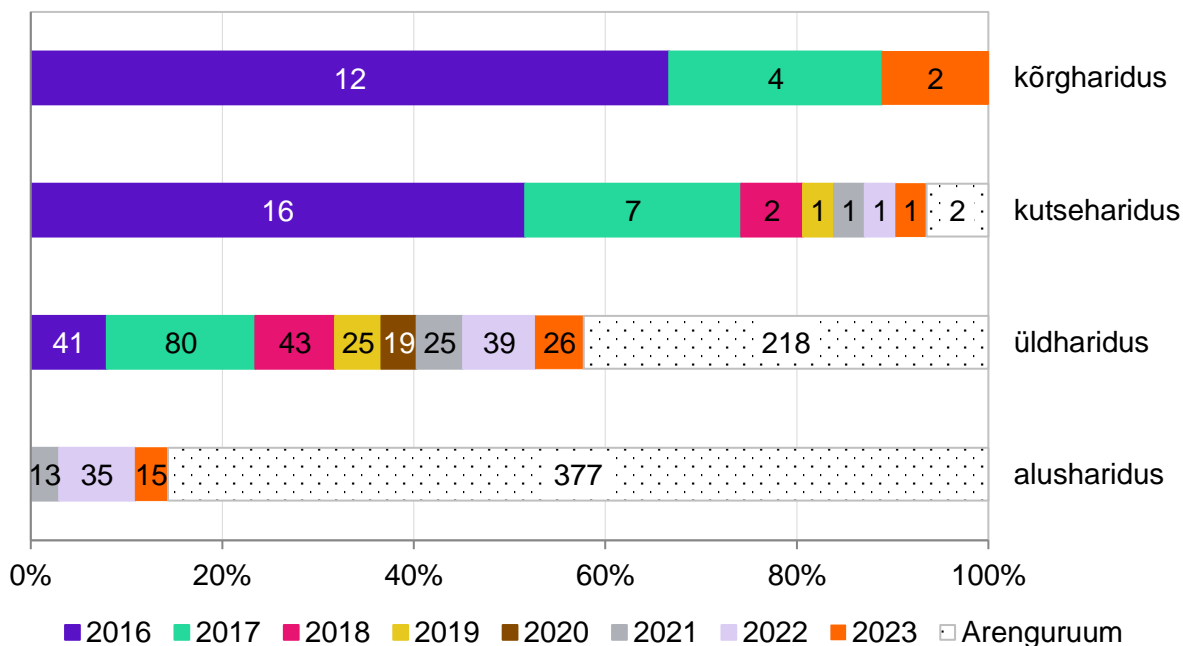
Allikas: autori koostatud

Joonis 9. Ettevõtlus- ja karjääriõppe programmi Edu ja Tegu täienduskoolituste osalemiskordade statistika haridustasemete kaupa 2016–2023

Allikas: autori koostatud

Joonis 10. Õppeasutuste osalemine ettevõtlus- ja karjääriõppe programmi Edu ja Tegu täienduskoolitustes esmakordse osalemise aasta järgi

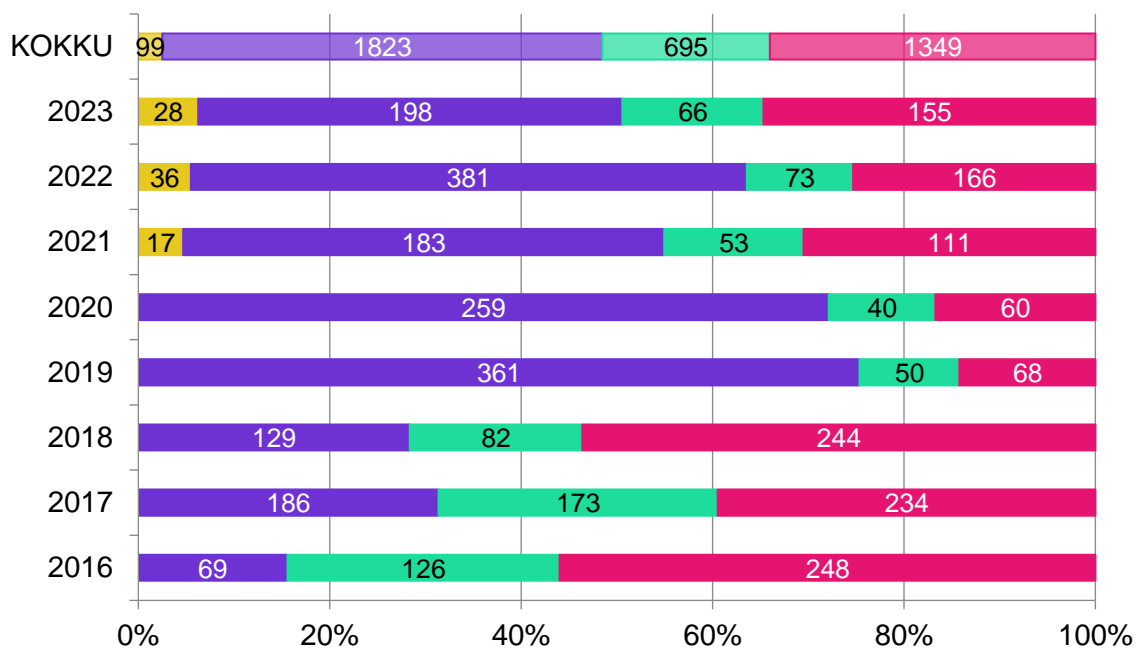

Allikas: autori koostatud

Täienduskoolitustel osales õpetajaid, õppejõude ja õppureid 14 protsendist koolieelsetest lasteasutustest, 58 protsendist üldhariduskoolidest, 94 protsendist kutseõppeasutustest ja kõigist kõrgkoolidest üle Eesti (vt joonis 10). Taaskord paistab silma teistest oluliselt madalam kaasatuse osakaal alushariduses, kuid siingi tuleb silmas pidada, et alusharidus lisandus programmi sihtrühmade hulka alles 2021. aastal ja alusharidusele toimus oluliselt vähem täienduskoolitusi kui teistele sihtrühmadele. Kui vaadata osaluskordade jagunemist haridustasemete vahel, siis enim osales täienduskoolitustes üldhariduse esindajaid (46% osalemiskordadest), oluliselt vähem kõigi teiste haridustasemete esindajaid: kutseharidus 18%, kõrgharidus 34%, alusharidus 2% (vt joonis 11).

Läbi aastate analüüsi ka Edu ja Tegu täienduskoolitustel osalemise regionaalset (st maakonnapõhist) ja vanuselist jaotust (vt tabel 3, joonis 12). Regionaalses jaotuses paistab silma Tartumaa suur üleesindatus ja Ida-Virumaa oluline alaesindatus. Teiste maakondade puhul nii drastilisi erinevusi ei esine. Vanuseline jaotus on olnud aastate lõikes üpris sarnane, kuid aastatel 2022 ja 2023 paistab silma nooremate vanusegruppide suurem domineerimine. See on ilmselt põhjustatud asjaolust, et toimusid osalejaterohked MOOCid, mis olid osalemiseks avatud kõigile huvilistele. Osa võtsid ka õppurid üldharidus- kutse- ja kõrgkoolidest: see langetas oluliselt täienduskoolitustel osalejate keskmist vanust.

Joonis 11. Ettevõtlus- ja karjääriõppe programmi Edu ja Tegu täienduskoolituste osalemiskordade statistika haridustasemetega kaupa 2016–2023

	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	KOKKU
alusharidus						17	36	28	99
üldharidus	69	186	129	361	259	183	381	198	1823
kutseharidus	126	173	82	50	40	53	73	66	695
kõrgharidus	248	234	244	68	60	111	166	155	1349

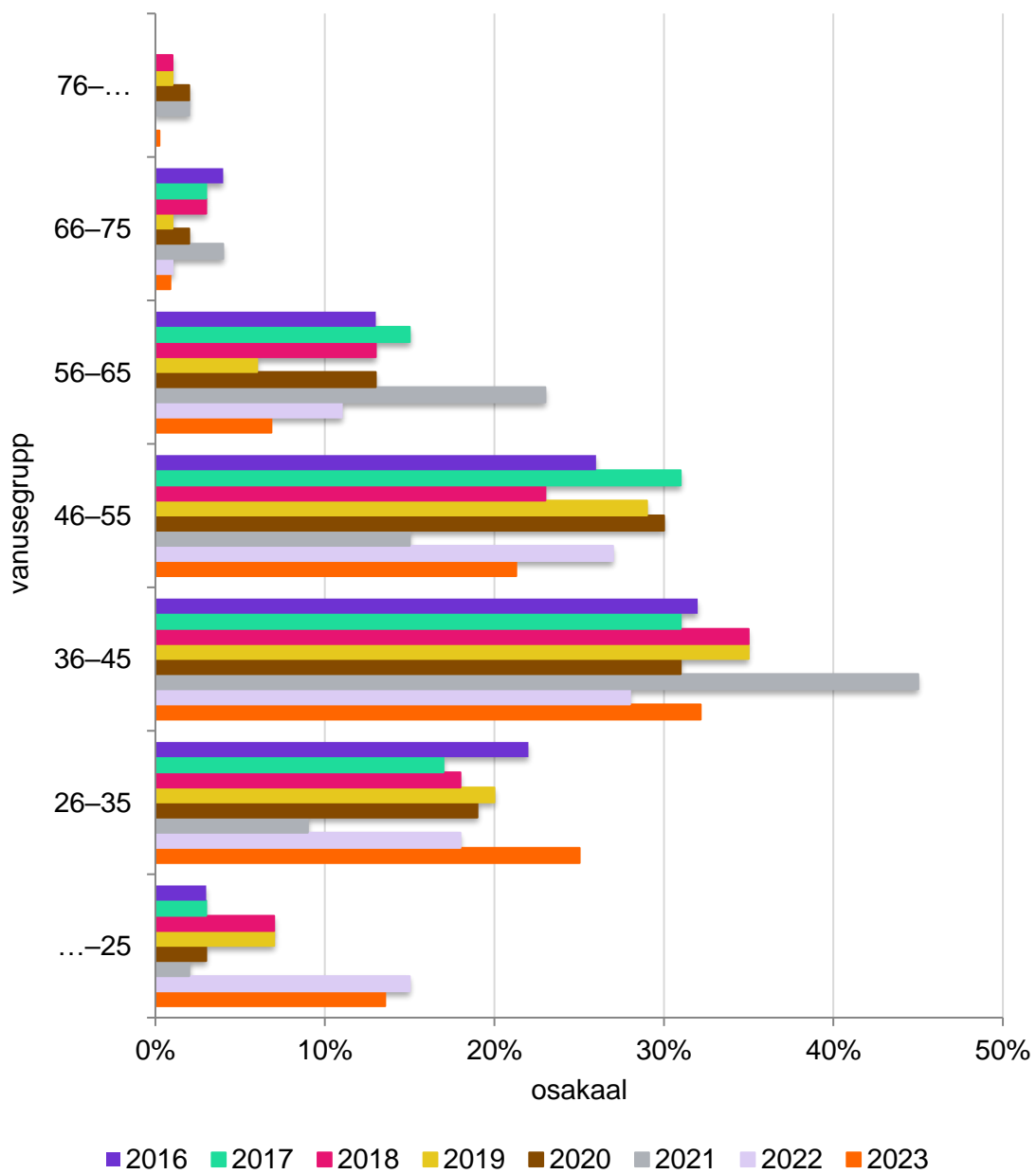
Allikas: autori koostatud

Tabel 3. Ettevõtlus- ja karjääriõppe programmi Edu ja Tegu täienduskoolitustel osalenute regionaalne jaotus

Maakond	Osalenuid	Osakaal	Rahvaarv	Osakaal	Esindatus
Harju	3 325	47%	576 265	44%	üle
Hiiu	30	0,4%	9 348	0,7%	vastavuses
Ida-Viru	271	3,8%	146 506	11%	ala
Järva	223	3,2%	30 709	2,3%	üle
Jõgeva	168	2,4%	31 298	2,4%	vastavuses
Lääne	69	1,0%	24 580	1,9%	ala
Lääne-Viru	211	3,0%	59 467	4,5%	ala
Pärnu	412	5,8%	82 997	6,3%	vastavuses
Põlva	146	2,1%	28 218	2,1%	vastavuses
Rapla	124	1,8%	34 148	2,6%	ala
Saare	180	2,5%	33 481	2,5%	vastavuses
Tartu	1 458	21%	145 003	11%	üle
Valga	108	1,5%	30 524	2,3%	ala
Viljandi	203	2,9%	47 853	3,6%	ala
Võru	131	1,9%	33 973	2,6%	ala

Allikas: autori koostatud

Joonis 12. Ettevõtlus- ja karjääriõppe programmi Edu ja Tegu täienduskoolitustel osalenute vanuseline jaotus

Allikas: autori koostatud

Tegevussuund 3: kooli ettevõtlikumaks muutmise ja praktilise ettevõtlus- ja karjääriõppe läbiviimise toetamine

Tegevussuunas 3 oli kolm partnerit, kes viisid läbi tegevusi praktilise ettevõtlus- ja karjääriõppe populariseerimiseks ja rakendamise toetamiseks: Haridus- ja Noorteamet (varasemalt SA Innove), Ettevõtlik Kool (Ida-Viru Ettevõtluskeskus ja MTÜ Maakondlikud Arenduskeskused) ja Junior Achievement Eesti.

Haridus- ja Noorteamet

Haridus- ja Noorteameti juhtimisel töötati välja mitmesuguseid õppematerjale kõigile haridustasemetele, peamiselt alus- üld- ja kutseharidusele, materjalid on kättesaadavad digitaalselt ja/või füüsiliselt (Edu ja Tegu materjalide E-koolikoti [LINK](#)). Tegevussuuna 3 raames loodud moodulid on kajastatud koos kõigi teiste moodulitega tegevussuuna 1 alapeatükis.

Alushariduse materjalid

- Vinks-Vonks 1 avastab ja seikleb ([LINK](#));
- Vinks-Vonks 2 julgeb ja proovib ([LINK](#));
- Vinks-Vonks interaktiivsed harjutused ([LINK](#));
- Vinks-Vonks laulud ([LINK](#), laulud Youtube'is: [LINK](#), fonogrammid Youtube'is: [LINK](#)).

Üldhariduse materjalid

- Põhikooli valikõppeaine "Ettevõtlikuna töömaailma" ([LINK](#));
- Põhikooli valikõppeaine "Ettevõtlusõpetus III kooliastmele" ([LINK](#), [LINK](#));
- Ettevõtluspädevuse maatriksi alapädevused õppeprotsessi kirjelduses ([LINK](#));
- Gümnaasiumi valikkursus "Ettevõtlusõpetus" ([LINK](#), [LINK](#));
- Ettevõtlikkuse ja rahatarkuse töölehed I kooliastmele ([LINK](#));
- Ettevõtlust ja rahatarkust lõimivaid töölehed II kooliastmele ([LINK](#));
- Ettevõtluspädevust ning rahatarkust arendavad töölehed lihtsustatud õppekava nooremale astmele ([LINK](#), [LINK](#));
- Karjääriõpetuse töölehed I ja II kooliastmele ([LINK](#), [LINK](#));
- Lõimitud töölehtede kogumik üldharidusele ([LINK](#));
- Karjääriõppe aineramat.

Kutsehariduse materjalid

- Õpitee ja töö muutuv keskkonnas – valik töölehti kutseõppeasutustele ([LINK](#));
- Ettevõtlusõppe digiõpik koos näidisülesannetega kutsehariduse 4. taseme õppuritele (*sobib kasutamiseks ka gümnaasiumis*) ([LINK](#));
- Kutsehariduse õpetaja raamat;
- Ettevõtluspraktika juhendmaterjal.

Kõrghariduse materjalid

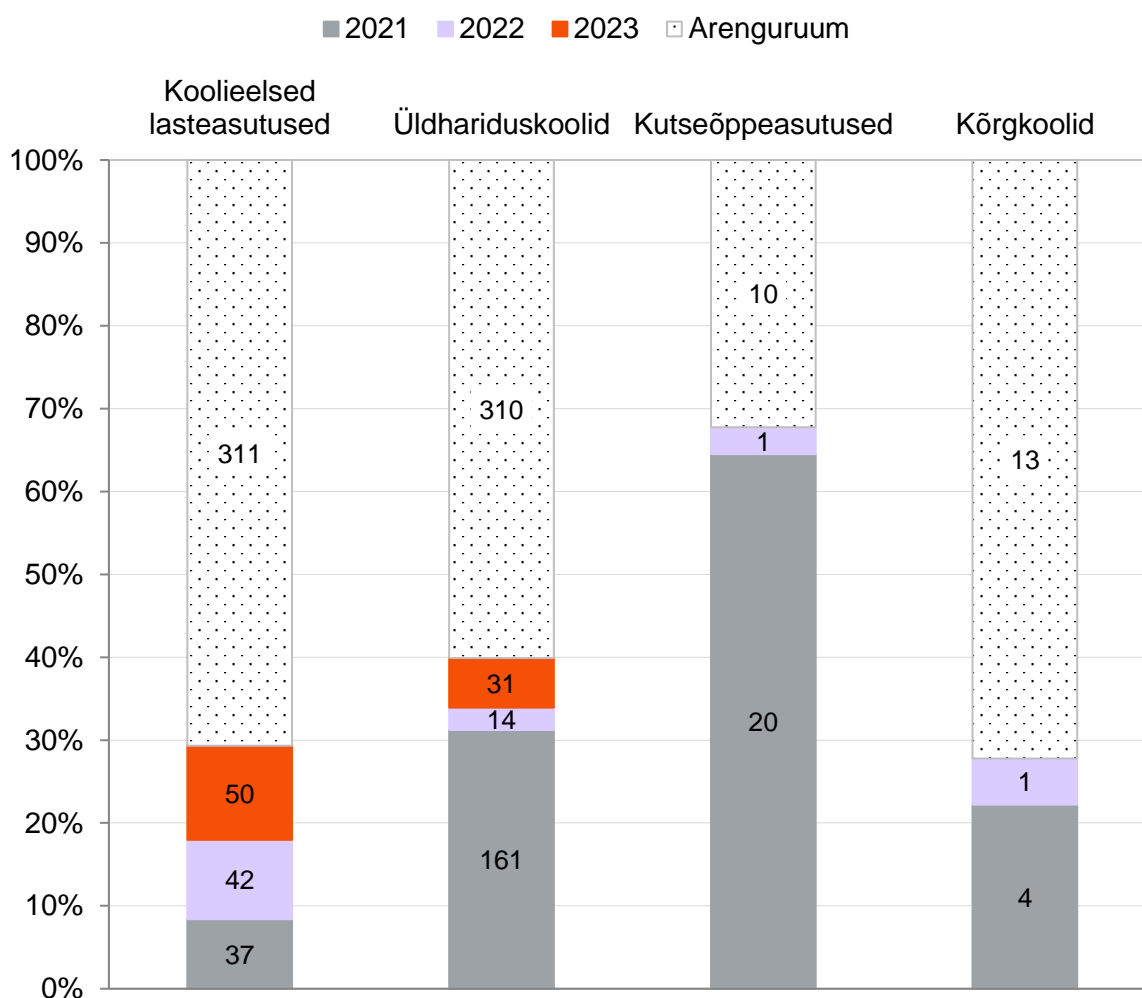
- Raamatu "Ettevõtlikkusest ettevõtluseni" uuendatud trükk koos praktiliste ülesannete töövihikuga;
- Ettevõtlusalaste töölehtede ja praktiliste ülesannete kogumik kutsekoolide- ja rakenduskõrgkoolide õppuritele "Ettevõtlusõppe harjutuste kogumik – juhendmaterjal õpetajatele" ([LINK](#), [LINK](#)).

Muu

- Loodi virtuaalne seltskonnamäng Ettevõtlusseiklus noortele alates põhikoolist ([LINK](#)).
- Toimused erialadeülesed ettevõtlusoskuste kutsemeistrivõistlused (2020, 2021, 2023);
- Toimus õpetajate ja koolitajate õpiring;
- Viidi läbi mentorprogramm üld- ja kutsehariduse õpetajatele koostöös EBSiga;
- Toimis ettevõtlus- ja karjääriõpetajate võrgustik.

Ettevõtlus- ja karjääriõppe rakendamise toetamiseks pakuti õppeasutustele mitmesugust tuge alates õppematerjale tutvustavatest seminaridest kuni grupi- ja personaalsete nõustamisteni. Nõustamisteenust kasutas keskmiselt kolmandik koolieelsetest lasteasutustest, üldhariduskoolidest ja kõrgkoolidest ning kaks kolmandikku kutsekoolidest (joonis 13).

Joonis 13. Edu ja Tegu programmi poolt ettevõtlus- ja karjääriõppe alast nõustamist saanud õppeasutuste arv

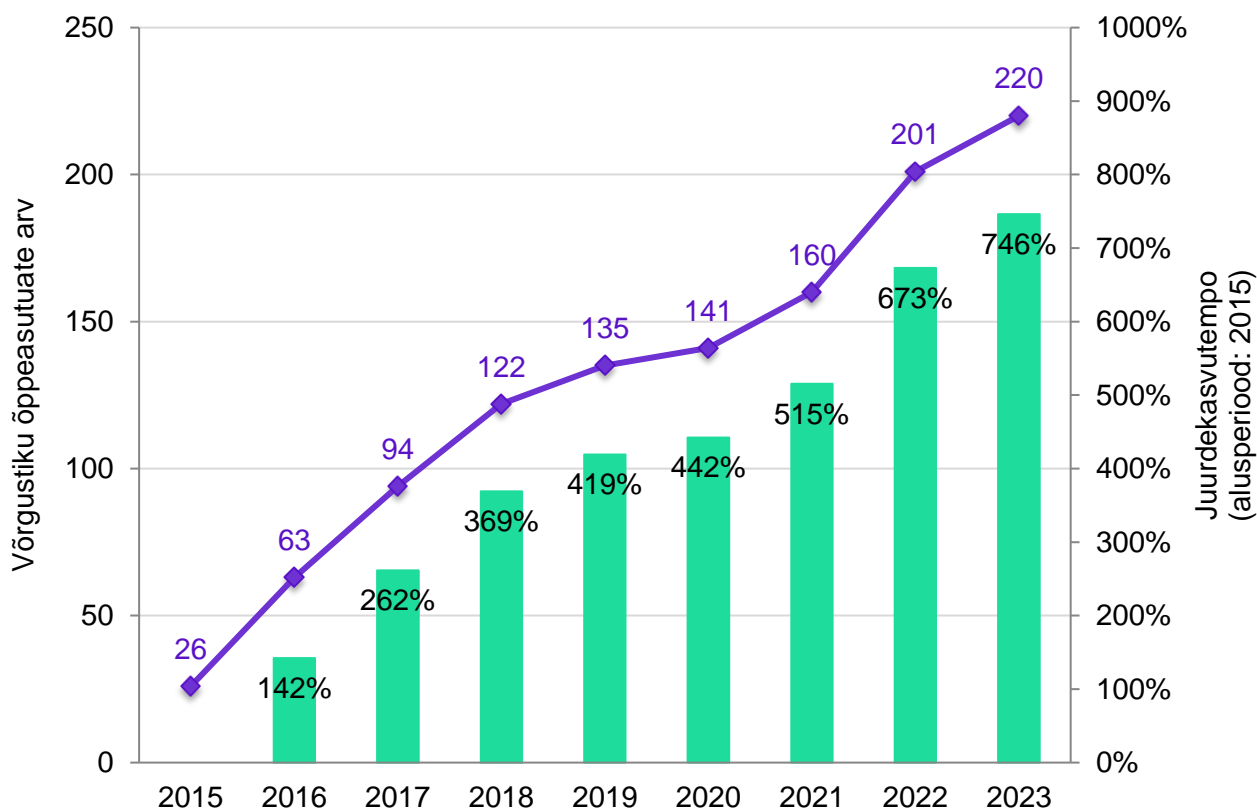
Allikas: autori koostatud

Ettevõtlik Kool

Ettevõtlik Kool on 2006. aastal Ida-Viru Ettevõtluskeskuse (IVEK) poolt algatatud haridusprogramm, mis on inspireeritud Šotimaa haridussüsteemist. Koostöö kolme osapoole (IVEK, pilootkoolid, Šotimaa partnerid) vahel tekkis ühiselt tunnetatud probleemist, et Eesti koolid on väga teadmistekesksed, mistõttu koolilõpetajad on tihti vähe ettevõtlikud ja nende konkurentsivõime nii tööandjana kui ka töövõtjana on madal. [13] Haridusprogrammi Ettevõtlik Kool kuuluvad koolitused tervele kooliperiele, lisaks pakutakse erinevaid tööriistaid ettevõtliku õppe rakendamiseks (sh TULEM pank) ja on võimalik läbi viia enesehindamine digitaalses keskkonnas Edupeegel ja taotleda kvaliteedimärgist (baas-, hõbe- ja kuldase).

Enne ettevõtlus- ja karjääriõppe programmi Edu ja Tegu partneriks saamist oli 2015. aasta seisuga Ettevõtliku Kooli haridusprogrammiga liitunud 26 koolieelset lasteasutust ja üldhariduskooli Eestis. 2023. aasta lõpuks on liitunud kokku 220 õppeasutust (47 koolieelset õppeasutust, 172 üldhariduskooli ja 1 kutsekool): Ettevõtliku Kooli võrgustik Eestis on kasvanud kaheksa aastaga üle kaheksa korra (vt joonis 14).

Joonis 14. Haridusprogrammi Ettevõtlik Kool võrgustiku kasv 2016–2023

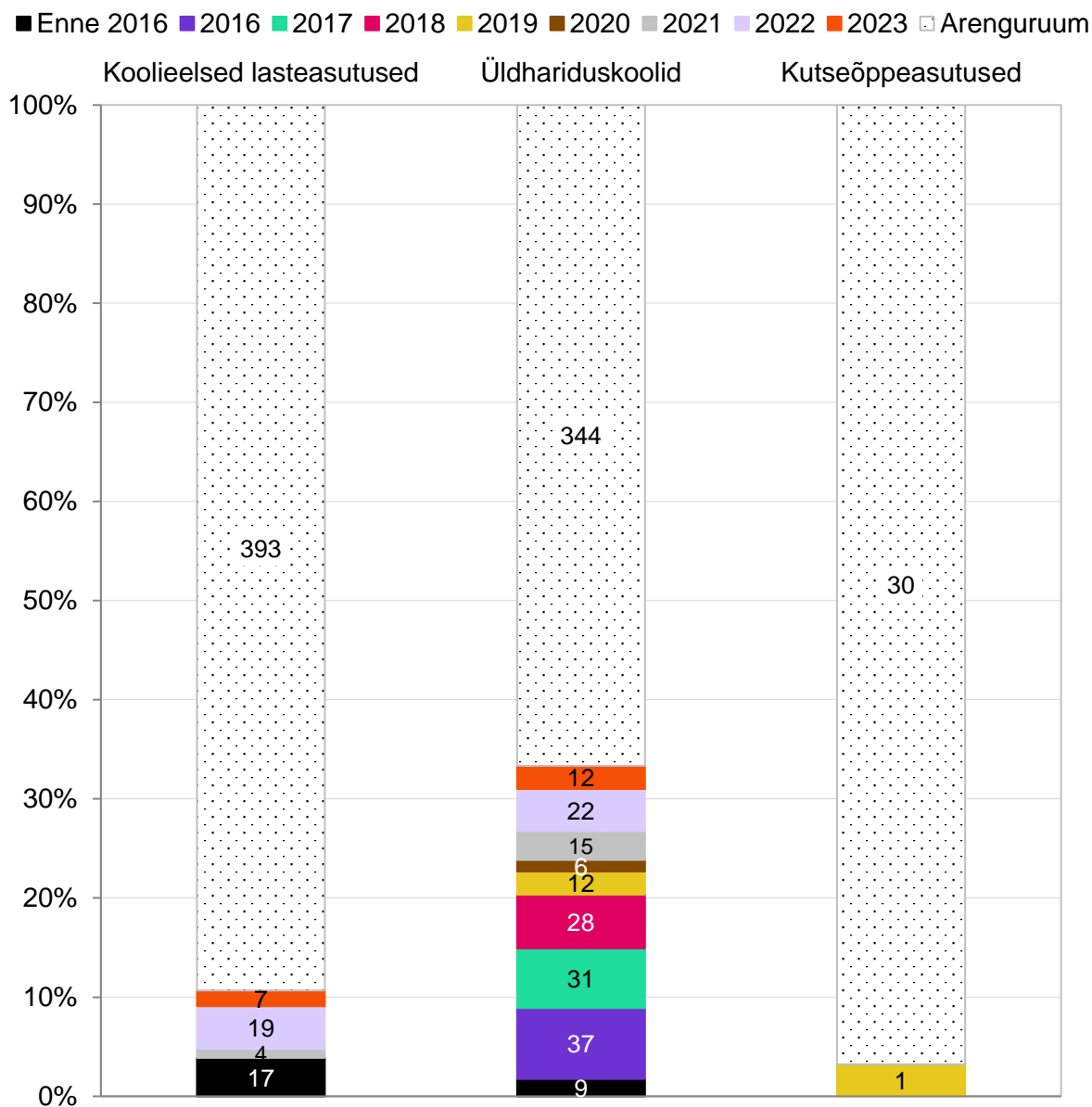

Allikas: autori koostatud

Aastatel 2016–2023 laienes Ettevõtlik Kool jõudsalt Eesti õppeasutustesse. Samal ajal arendati programmi edasi, loodi digitaalseid töövahendeid, koolitati uusi koolitajaid, toetati liitunud õppeasutusi jmt. Tuleb tõdeda, et haridusprogrammil Ettevõtlik Kool on Eestis olemas märgatav arenguruum (vt joonis 15): programmiga Ettevõtlik Kool on seni liitunud ca 10 protsenti koolieelsetest lasteasutustest ja kolmandik üldhariduskoolidest.

Ettevõtlus- ja karjääriõppe programmi Edu ja Tegu rahastuse toel laienes Ettevõtlik Kool jõudsalt, st oluliselt kiiremini kui varem üle kogu Eesti. Et õppurite ettevõtlikkust arendav algatus jõuaks enamatesse Eesti õppeasutustesse, on vajalik jätkuv tugi.

Joonis 15. Haridusprogrammi Ettevõtlik Kool võrgustiku laienemine haridustasemetel kaupa 2016–2023

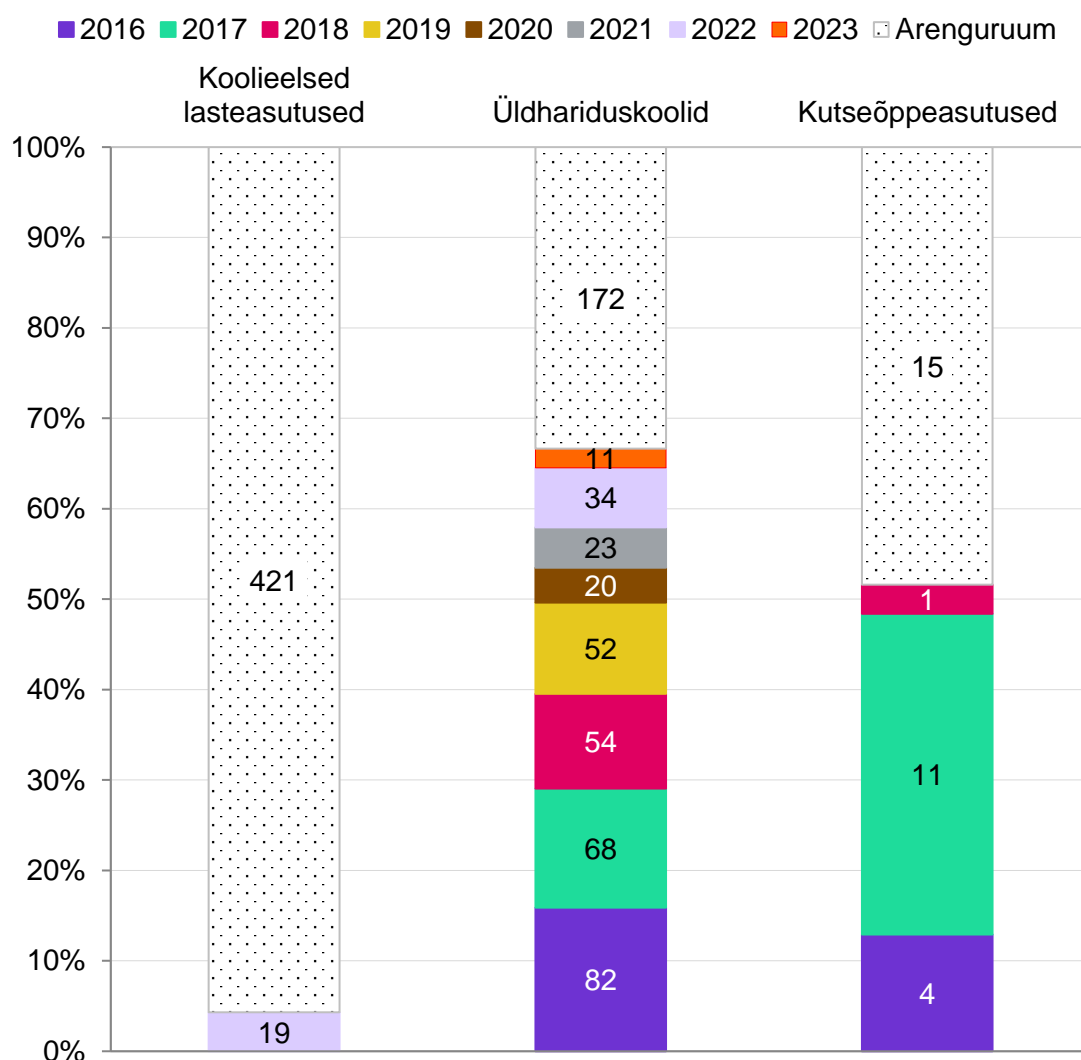
Allikas: autori koostatud

Junior Achievement

Junior Achievement Eesti (JA) on panustanud Eesti ettevõtlusõppe arengusse alates 1992. aastast. Edu ja Tegu programmi toel said Eesti õppeasutused aastatel 2016–2023 võimaluse JA programmidega liituda ja koolitustel osaleda tasuta. JA pakub mitmeid ettevõtluspädevust ja ettevõtlikkust arendavaid programme alus-, üld- ja kutseharidusele. JA koolitab õpetajaid ja korraldab õpetajate võrgustikule temaatilisi üritusi, õppuritele viiakse läbi seminare, õpilasfirmade laatasid ja võistlusi, sh Eesti Parim Õpilasfirma ja Eesti Parim Minifirma.

Aastatel 2016–2023 liitus JA programmidega kokku 379 õppeasutust (20 koolieelset lasteasutust, 363 üldhariduskooli ja 16 kutsekooli) (vt joonis 16), sh mitmed koolid on liitunud mitme programmiga. JA koolitustel osaleti 2954 korral. Õpilasfirmade arv Eestis kasvas Edu ja Tegu programmi eelse ajaga võrreldes üle kahe korra: 2015/2016. õppeaasta lõpus tegutses 230, 2022/2023. õppeaasta lõpuks 505 õpilas- ja minifirmat (vt joonis 17).

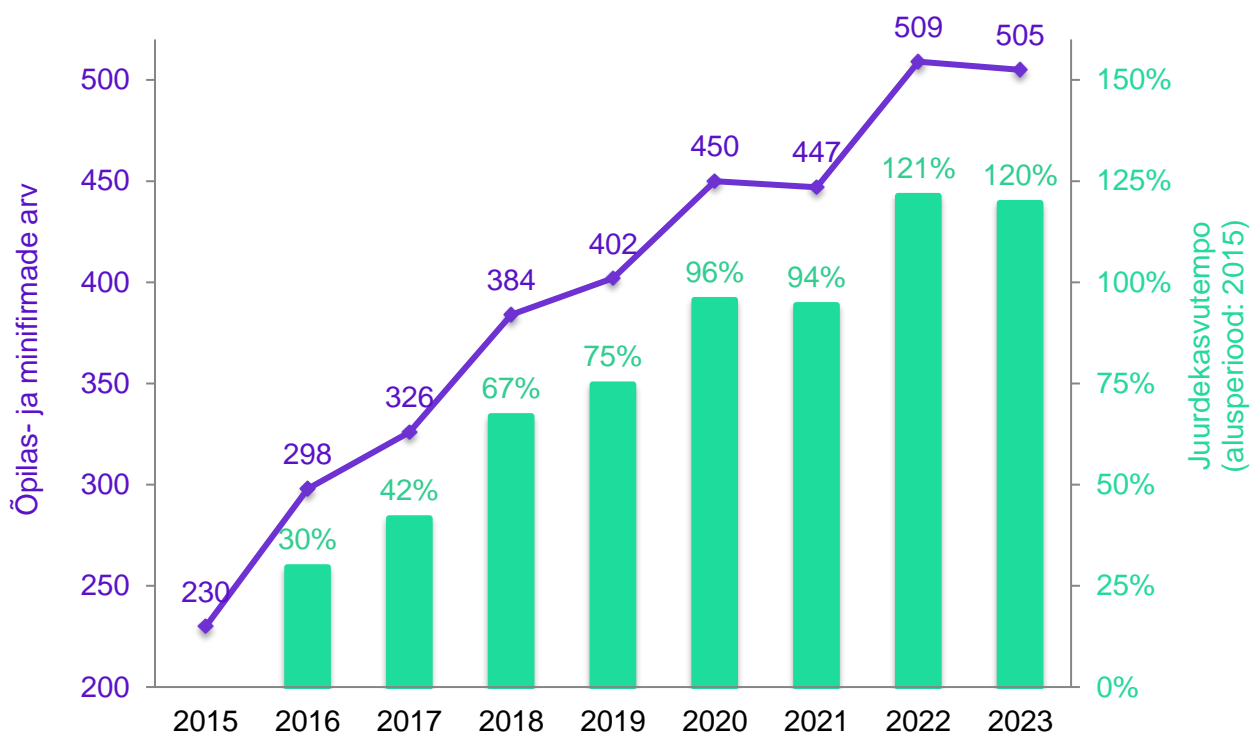
Joonis 16. Junior Achievementi programmidega liitunud õppeasutused 2016–2023

Allikas: autori koostatud

Nagu statistika näitab, oli õppeasutustel märkimisväärne huvi JA programmide vastu. JA programmid olid ühed populaarsemad Edu ja Tegu poolt pakutud lahendused ettevõtlus- ja karjääriõppe rakendamiseks. Lisarahastus Edu ja Tegu programmi näol viis JA programmid ligi kolmveerandisse Eesti üldhariduskoolidest ja üle pooltesse kutseõppeasutustesse. Uuendatud alushariduse programmid on koolieelsetes lasteasutustes alles rakendumas.

Joonis 17. Junior Achievementi programmide raames loodud õpilas- ja minifirmade arv Eestis 2015–2023

Allikas: autori koostatud

Tegevussuund 4: eelinkubatsiooni programm STARTER

Eelinkubatsiooni programm STARTER alustas oma tegevustega 2016. aastal. Õppuritele pakuti semestripõhist töötubade ja tiimitöö formaadis läbiviidavat äriideede arendamise programmi koos juhendamise ja mentorlusega. Oodatud olid nii gümnaasiumide, kutsekoolide kui ka kõrgkoolide õppurid. Iga semestri parimad tiimid said pärjatud auhindadega.

Eialgu käivitati kolm programmi: Tartus STARTERlab, Tallinnas STARTERtech ja STARTERcreative. 2019. aastal liideti Tallinna programmid ühtseks programmiks STARTERtallinn ja Tartu programm hakkas kandma nime STARTERTartu. Lisaks käivitati regionaalsed programmid Haapsalus, Pärnus, Narvas ja Kohtla-Järvel. Läbi aastate oli STARTER semestripõhiselt seotud mitme õppeainega.

Alates 2019. aastast viidi läbi STARTER töötubasid koolides ettevõtlusõppe rikastamiseks, mille järele säilis nõudlus kuni programmi lõpuni. Lisaks STARTER põhiprogrammile piloteeriti ka edasijõudnute programmi, kuid piloteerimise tulemusena leiti, et tol hetkel edasijõudnute programm end ei õigustanud. Põhiline STARTER programmi kirjeldav statistika on välja toodud tabelis 4.

STARTER programmist kujunes Eesti *start-up*-võrgustiku osa ja mentorvõrgustiku arendaja, välja arendati koolidevaheline koostöövõrgustik. STARTER toimis *start-up*-ökosüsteemis nn varajase faasi eelinkubaatorina, mille läbimisel on võimalik edasi suunduda nii inkubaatorisse kui ka erinevatesse jätkuprogrammidesse.

Tabel 4. Eelinkubatsiooni programmis osalemise statistika 2016–2023

	Sisenes, tiimide arv	Lõpetas, tiimide arv	Lõpetanud tiimide määr, %	sh koolide- vahelised	sh haridus- tasemete- vahelised	Osales
2016	163	129	79	45	10	449
sh STARTERlab	43	37	86	9	4	
sh STARTERtech	77	60	78	22	4	
sh STARTERcreative	43	32	74	14	2	
2017	169	134	79	52	19	495
sh STARTERlab	39	36	92	12	11	
sh STARTERtech	75	56	75	19	3	
sh STARTERcreative	55	42	76	21	5	
2018	159	140	88	50	11	476
sh STARTERlab	43	40	93	13	7	
sh STARTERtech	71	59	83	19	2	
sh STARTERcreative	45	41	91	18	2	
2019	159	133	84	37	5	1291
sh STARTERTartu	31	27	87	5	4	
sh STARTERtallinn	97	77	79	32	1	
sh STARTERhaapsalu	5	4	80	0	0	
sh STARTERpärnu	12	12	100	0	0	
sh STARTERNarva	9	9	100	0	0	
sh STARTERkohtla- järve	5	4	80	0	0	
2020	166	146	88	40	10	1025

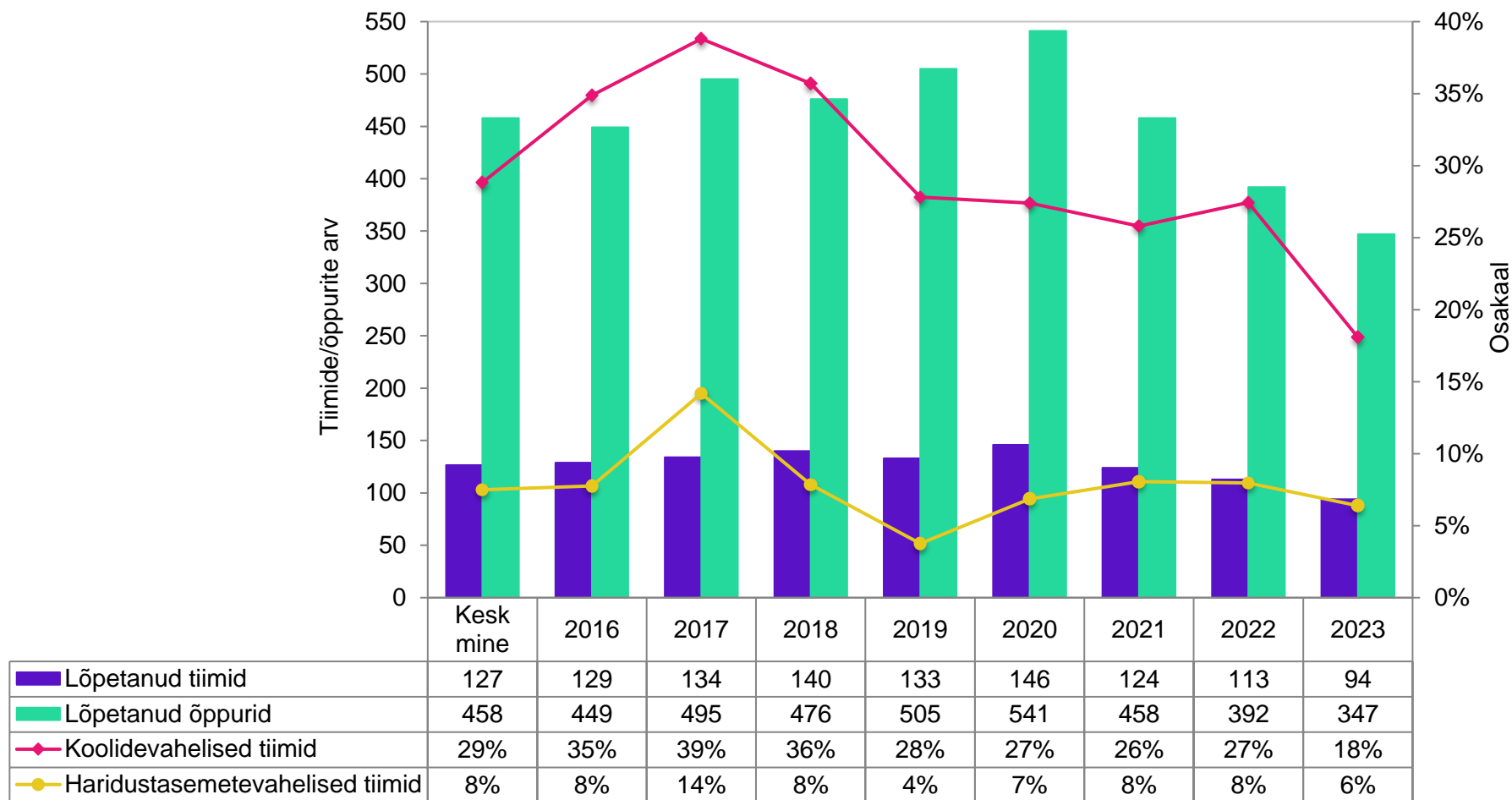
sh STARTERtartu	37	35	95	12	6	
sh STARTERtallinn	98	85	87	26	3	
sh STARTERhaapsalu	6	5	83	0	0	
sh STARTERpärnu	7	6	86	0	0	
sh STARTERNarva	12	12	100	2	1	
sh STARTERkohtla- järve	6	3	50	0	0	
2021	143	124	88	32	10	1069
sh STARTERtartu	31	30	97	8	2	
sh STARTERtallinn	85	70	82	15	4	
sh STARTERhaapsalu	4	4	100	1	0	
sh STARTERpärnu	6	6	100	4	1	
sh STARTERNarva	8	7	88	3	3	
sh STARTERkohtla- järve	9	7	78	1	0	
2022	123	113	92	31	9	1221
sh STARTERtartu	32	31	97	8	3	
sh STARTERtallinn	66	59	89	18	4	
sh STARTERhaapsalu	4	4	100	0	0	
sh STARTERpärnu	5	3	60	0	0	
sh STARTERNarva	7	7	100	4	1	
sh STARTERkohtla- järve	9	9	100	1	1	
2023	104	94	90	17	6	1032
sh STARTERtartu	35	34	97	8	3	
sh STARTERtallinn	71	60	85	9	3	
2016–2023	1186	1013	85	304	80	7058
sh STARTERtartu	291	270	93	75	40	
sh STARTERtallinn	783	641	82	213	33	
sh STARTERhaapsalu	19	17	89	1	0	
sh STARTERpärnu	30	27	90	4	1	
sh STARTERNarva	36	35	97	9	5	
sh STARTERkohtla- järve	29	23	79	2	1	

2019. a nimemuutus: STARTERlab ⇒ STARTERtartu, STARTERtech ja STARTERcreative ⇒ STARTERtallinn

Allikas: autori koostatud

Kaheksa aastaga lõpetas eelinkubatsiooni programmi 1013 tiimi (sihttase 2023. a lõpuks: 860), sh kaheksa protsenti neist olid haridustasemetevahelised, 30 protsenti koolidevahelised meeskonnad (vt joonis 18). Aastate lõikes püsis lõpetanud tiimide arv suhteliselt muutumatuna, küll aga muutus mõnevõrra keskmine liikmete arv tiimis, jäädes kolme ja nelja liikme vahele. STARTER programmi lõpetas 7058 kokku õppurit. Osalenute tagasiside STARTER programmile oli valdavalt positiivne.

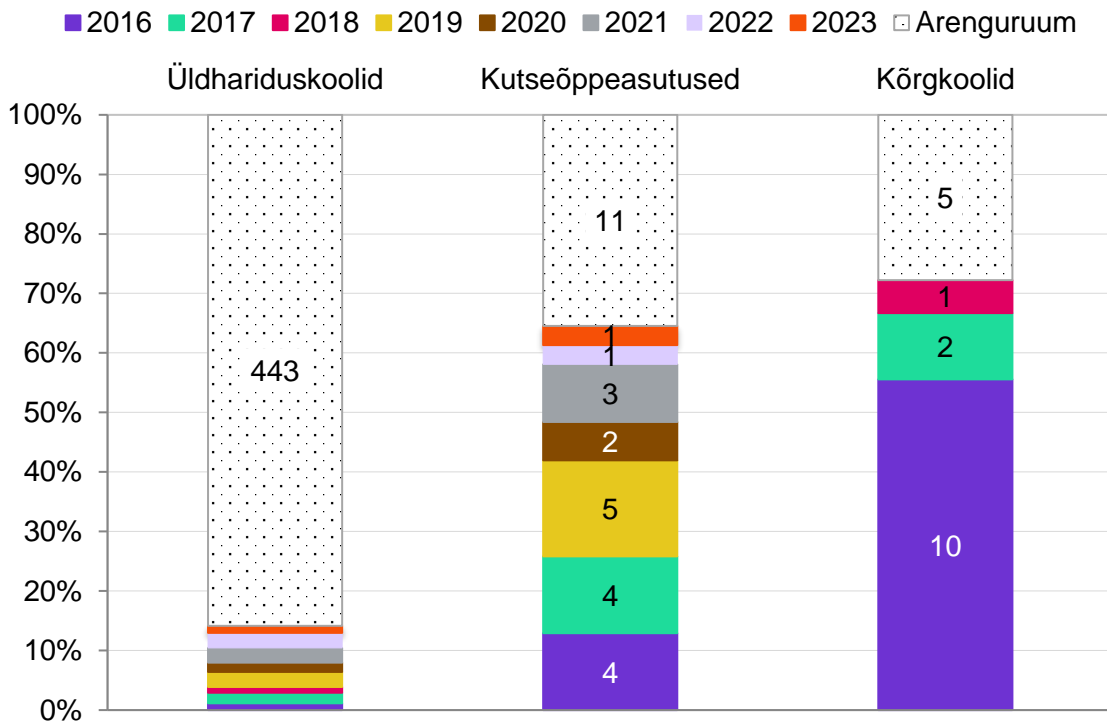
Joonis 18. STARTER programmis osalenute statistika 2016–2023

Allikas: autori koostatud

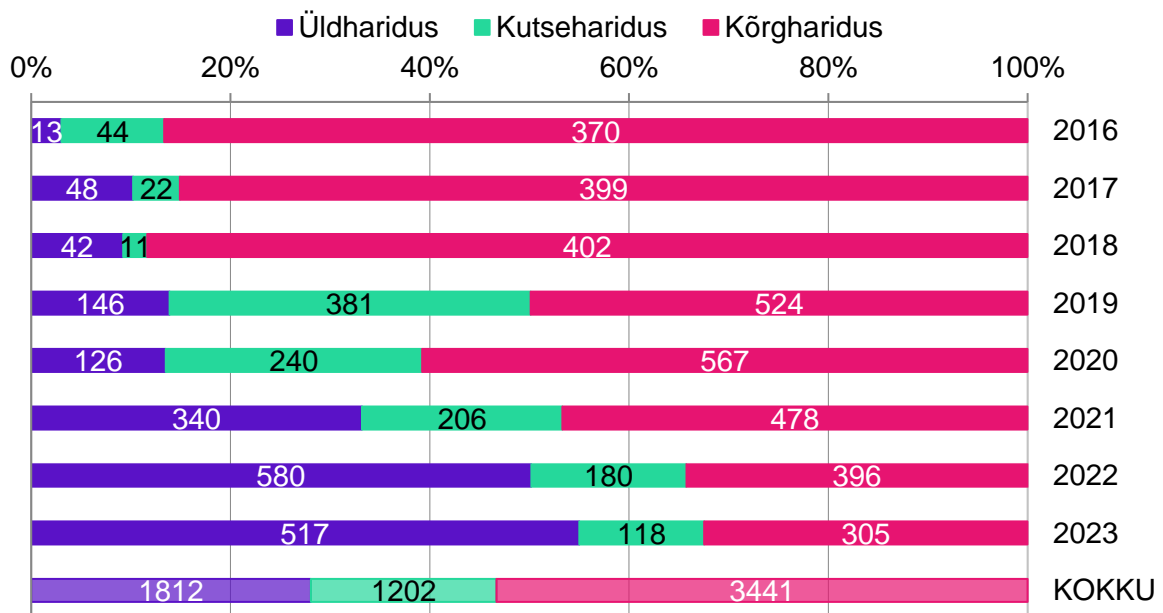
Kokku osales STARTERi tegevustes 6455 õppurit 108 õppeasutusest üle Eesti: 73 üldhariduskoolist, 20 kutseõppeasutusest ja 15 kõrgkoolist (vt joonis 19). Aastatel 2016–2018 osales STARTER programmis enim kõrghariduse õppureid (ca 85–90%), kuid alates regionaalsete töötubade käivitamisest 2019. aastal tõusis üld- ja kutsehariduse õppurite osakaal märgatavalt (vt joonis 20). STARTER programmi üritustel osaleti 43 339 korda.

Joonis 19. STARTER programmis osalenud õppeasutused 2016–2023

Allikas: autori koostatud

Joonis 20. STARTER programmis osalenute haridustasemeline jaotus 2016–2023

Allikas: autori koostatud

Tegevussuund 5: pädevuste arendamine ettevõtlus- ja karjääriõppe alal

Aastatel 2016–2020 viidi läbi kaks longituuduuringut:

- Ettevõtluspädevuse enesehindamise uuring;
- Ettevõtlusõppe mõju hindamise uuring;

ja 10 lühema kestvusega uuringut:

- Uuring kutsestandardite rakendatusest rakenduskõrghariduse õppekavades (2016);
- Ettevõtlusprojektide koostamine tuginedes eri õppeainete omavahelisele lõimumisele kolledžite näitel (2016);
- Äriinglite ja ühisrahastuse võimalused alustavale ettevõtjale (2016);
- Vilistlaste uuring ettevõtlikkuse arendamisest ja ettevõtluseks ettevalmistamisest koolides (2016);
- Ettevõtlusõppe praktika kutseõppeasutustes (2017);
- Uuring moodulite ja meetoodika arenduseks doktoriõppes (2017);
- Ettevõtlusõppe moodulite rakendamine üld-, kutse- ja kõrghariduses (2018);
- Ettevõtlus- ja ettevõtlikkuspädevused 2.–5. taseme kutsestandardites (2018);
- Ettevõtliku Kooli enesehindamise rakendamise mõju hindamise uuring (2021);
- Karjääri kujundamise pädevuste enesehindamise vahendi välja töötamine (2022–2023).

Läbi viidud uuringute ja teostatud analüüside, sh seire põhjal avaldati aastatel 2016–2023 kokku 22 teadusartiklit (vt tabel 5).

2016–2023 toimus kokku 18 õppereisi parimate välismaiste ettevõtlus- ja karjääriõppe praktikatega tutvumiseks ning nende Eestisse toomiseks, rahvusvahelise võrgustikuga sidemete tugevdamiseks ning kontaktide saamiseks, samuti osaleti teadusartiklite või ettekannetega Eesti ettevõtlus- ja karjääriõppe kohta 23 teaduskonverentsil (vt tabel 6).

Aastal 2016 töötati välja programmi seire meetoodika ja seire süsteem, sh ka täienduskoolituste vahetu tagasiside ja järeluuringu ankeedid, eelinkubatsiooni programmi vahetu tagasiside, järeluuringu ja väljalangenute ankeedid (nii põhi- kui ka edasijõudnute programmile), välislähetuste aruande vorm ning järeluuringu ankeet. Aastatel 2016–2023 ilmus 28 programmi seire aruannet koos lisadega.

Tabel 5. Ettevõtlus- ja karjääriõppe programmi uuringute ja analüüside põhjal avaldatud teadusartiklid

Autor(id)	Pealkiri	Aasta	Ajakiri või kogumik	Vol	No	Lk
Raudsaar, M., Kaseorg, M.	Development of Entrepreneurship Education in Estonian Universities: Case of University of Tartu.	2016	The European Proceedings of Social & Behavioural Sciences	XVI		828 – 837
Lilleväli, U., Täks, M.	Competence Models as a Tool for Conceptualizing the Systematic Process of Entrepreneurship Competence Development	2017	Education Research International			1–16
Kallaste, M., Pöder, A., Raudsaar, M., Venesaar, U.	Entrepreneurial and innovative potential of higher Education institutions – the example of Estonian Universities	2017	ICERI2017 Proceedings			8800–8808
Pöder, A., Kallaste, M., Raudsaar, M., Venesaar, U.	Evaluation of entrepreneurial capacity of universities	2017	The European Proceedings of Social & Behavioural Sciences			966–977
Pöder, A.	Entrepreneurship activities and entrepreneurship competencies of Estonian university graduates from bio-economy fields.	2017	Proceedings of the 8th International Scientific Conference Rural Development 2017			
Noppel, A.	The Relationship between Entrepreneurship Competence in Engineering Educators and Engineering Pedagogy Competencies	2018	Research in Economics and Business: Central and Eastern Europe	10	1	55–73
Kallaste, M., Toding, M., Teder, J.	Student Career Choice Orientation and How this Relates to Autonomous and Controlled Motivation	2018	Research in Economics and Business: Central and Eastern Europe	10	1	74–98
Arro, G., Malleus, E., Jaani, J., Olvik, A.	Erinevate ettevõtluspädevust toetavate programmide mõju õpilaste võimekuse ja loovusega seotud uskumuste ning sotsiaalsete oskuste kujunemisel	2018	Eesti Haridusteaduste Ajakiri	6	2	39–65
Venesaar, U., Täks, M., Arro, G., Malleus, E., Loogma, K., Mädamürk, K., Titov, E., Toding, M.	Ettevõtluspädevuse mudeli empiiriline põhjendamine ettevõtlusõppe arendamise alusena	2018	Eesti Haridusteaduste Ajakiri	6	2	118–155
Malleus, E., Venesaar, U., Mädamürk, K., Arro, G.	Kutse- ja kõrgkoolides õppijate autonoomne motivatsioon ettevõtlusega alustamisel ning selle seosed enesejuhtimise, algatusvõime ja loovusega	2018	Eesti Haridusteaduste Ajakiri	6	2	156–179
Saks, K., Virnas, J.	Õpilasfirmade programmi mõju noorte sotsiaalsetele oskustele noorte hinnangul	2018	Eesti Haridusteaduste Ajakiri	6	2	66–90

Männiste, T., Rõigas, A., Araste, L., Mäger, M.	Looverialade ettevõtlusõppe rakendamine ettevõtlushädevuste mudeli kontekstis	2018	Eesti Haridusteaduste Ajakiri	6	2	180–211
Küttim, M., Pöder, A., Kallaste, M., Raudsaar, M., Venesaar, U.	Knowledge exchange and collaboration with industry in the context of entrepreneurial higher education institutions	2018	Research in Economics and Business: Central and Eastern Europe	10	2	25–41
Lassur, S., Tafel-Viia, K.	The growth of enterprises in the creative industries: the tricky world of ambitions	2018	Research in Economics and Business: Central and Eastern Europe	10	2	64–83
Pöder, A., Lemsalu, A., Nurmet, K., Lehtsaar, J.	Entrepreneurship education, entrepreneurship competencies and entrepreneurial activities of alumni: A comparison between the engineering and other graduates of Estonian University of Life Sciences. –	2019	Agronomy Research	17	6	2399–2416
Voolaid, K., Ehrlich, Ü., Kallaste, M.	How Entrepreneurial is the University? A Case of the University of Technology	2019	Research in Economics and Business: Central and Eastern Europe	11	2	39–63
Loogma, K., Peterson, B., Rekkor, S.	Ettevõtlusõppe rakendamine Eesti kutsehariduses	2021	Eesti Haridusteaduste Ajakiri	9	1	88–116
Aarna, O., Riitsalu, L., Venesaar, U.	Finantspädevus kui elukestva õppe võtmepädevus	2021	Eesti Haridusteaduste Ajakiri	9	2	155–183
Venesaar, U., Malleus, E., Arro, G., Toding, M.	Entrepreneurship competence model for supporting learners development at all educational levels	2021	Administrative Sciences	12	1	2–29
Kesli, Ü., Ariva, L.	Students' skills development in the framework of extracurricular activities in HEI-s	2022	EDULEARN22 Proceedings			1394–1399
Kesli, Ü., Partei, M., Ariva, L.	In-service training for teachers in entrepreneurship education in Estonia	2023	INTED23 Proceedings			7296–7305
Partei, M., Ariva, L.	Developing career and entrepreneurship education in Estonia	2023	INTED23 Proceedings			8058–8064

Allikas: autori koostatud

Tabel 6. Ettevõtlus- ja karjääriõppe programmi raames toimunud õppereisid ja külastatud konverentsid

Ürituse liik	Õppereisi/konverentsi nimi	Koht	Toimumise aeg	Eesmärk	Osaliste arv
Õppereis	3E Conference - ECSB Entrepreneurship Education Conference	Leeds, UK	9.–13.05.16	Eesmärk oli tõsta üld- ja kutsehariduse ettevõtlusõppe õpetajate ettevõtlikkuse ja ettevõtlusõppe alaseid pädevusi, luua ja edendada rahvusvahelisi kontakte ning rakendada saadud kogemusi oma igapäevases õpetajatöös.	7
Õppereis	Eelinkubatsiooni õppereis	Oxford, UK	30.05.–2.06.16	Tutvuti UK ettevõtlusõppe programmide ning kiirenditega.	11
Konverents	EFER/EEC 2016	Boston, USA	17.07.–23.07.16	Eesmärk oli saada sisendit ettevõtlusõppe programmi moodulite arendusse ning tegevussuund 1, 2, 4 ja 6 tegevustesse.	1
Konverents	Thematic University Business Forum	Viin, Austria	24.–27.02.16 1.–3.06.16	Osalemise eesmärk oli teiste riikide ülikoolide ja ettevõtete vahelise koostöö parimate praktikatega tutvumine ning kontaktide loomine võrgustiku partneritega.	2
Konverents	European University Network on Entrepreneurship Conference	Lyon, Prantsusmaa	11.–17.09.16	Eesmärk oli vahetada teaduskogemusi teiste ülikooli võrgustiku esindajatega ja panustada ettevõtlusõppealaste uuringute arengusse.	3
Õppereis	Ettevõtl(ikk)usõppe arendamine üld- ja kutsehariduses	Tampere ja Oulu, Soome	19.09.–22.09.16	Külastati Oulu ja Tampere ettevõtlusõppe laboreid ning osaleti nendes koolides rakendatud ettevõtlusõppe meetodika lühiseminaridel. Ettevõtluse õpetajad tutvusid ettevõtlusõppe kahe erineva meetodika rakendustega ning omandasid teadmised pakutud mudelite rakendamise põhimõtetest.	11
Õppereis	Loomeettevõtlus	Dublin, Iirimaa	12.12.–14.12.16	Eesmärgiks oli saada sisendit loomeettevõtluse mooduli arendamiseks	11
Õppereis	Sotsiaalne ettevõtlus	Edinburg ja Glasgow, Šotimaa	12.12.–15.12.16	Eesmärgiks oli tutvuda sotsiaalsete ettevõtetelega, nende tugivõrgustikuga, ning õpetamisega saamaks sisendit sotsiaalse ettevõtluse mooduli arendamisse	9
Konverents	Inspiration, Innovation & Iteration COEHRE Capacity Building Workshop	Oulu, Soome	8.–12.11.2016	Eesmärk saada sisendit tegevussuuna 5 tegevustesse	1
Konverents	The 9th Annual International Conference of Education, Research and Innovation	Sevilla, Hispaania	14.–16.11.2016	Eesmärk teha ettekanne teadusartiklist, mille sisu toetab ettevõtlusõppe programmi eesmärke ning koguda tagasisidet nii raamistiku kui ka meetodika edasiseks arendamiseks.	10

Õppereis	Raamdokumendi õppereis	Amsterdam ja Wageningen, Holland	5.–9.02.2017	Eesmärk oli jagada kogemusi ettevõtlusõppe vormide ja metoodika alal ning saada välistelt partneritelt tagasisidet pädevusmodelile. Eesmärk saavutati ja tagasisidest lähtuvalt on juba pädevusmodelit edasi arendatud.	10
Õppereis	<i>Humaniora</i> valdkonna õppereis õppetöö ja eelinkubatsiooni lõimimiseks	Barcelona, Hispaania	24.–27.04.2017	Eesmärk oli saada teavet, kuidas arendada <i>humaniora</i> valdkonna ettevõtlusõpet. Külastati Barcelona humanitaar- ja sotsiaalvaldkondade inkubaatorit ja Barcelona ülikooli. ^[1] _{SEP}	8
Õppereis	Üld- ja kutsehariduse ettevõtlusõpetajate õppereis	Amsterdam ja Emmen, Holland	7.–11.05.2017	Eesmärk oli saada teadmisi, kuidas rakendada projektõpet ettevõtlusõppes.	10
Konverents	7 th University Business Forum	Brüssel, Belgia	5.–7.04.2017	Osalemise eesmärk oli teiste riikide ülikoolide ja ettevõtete vahelise koostöö parimate praktikatega tutvumine ning kontaktide loomine võrgustiku partneritega. Teine eesmärk oli levitada infot Edu ja Tegu programmi kohta.	1
Konverents	DigComp/EntreComp Stakeholders Conference	Brüssel, Belgia	11.–14.05.2017	Võrgustiku töökoosolek ja minikonverents koos näitusega DigComp/EntreComp huvigruppidele. Eesmärk oli tutvustada pädevusmudeleid ja arutada koos järgmisi tegevusi, mida on EL-s vaja ellu viia ettevõtluspädevuse edukaks rakendamiseks.	1
Konverents	5th International Conference Entrepreneurship, Innovation and Regional Development – EIRD	Ventspils, Läti	29.–30.06.2017	Eesmärk oli teha ettekanne teadusartiklist "Entrepreneurial developments toward knowledge economy in Estonia. Case of Fits.me – venture-capital-backed start-up going global", mis seotud rahvusvahelistumise uuringuga.	1
Konverents	ESU – European University Network on Entrepreneurship – Conference	Lüneburg, Saksamaa	5.–9.09.2017	Eesmärk oli vahetada teaduskogemusi teiste ülikooli võrgustiku esindajatega ja toetada doktorantide edasijõudmist doktoritöö valmimisel ning panustada ettevõtlusõppe alaste uuringute arengusse.	5
Konverents	The 10th Annual International Conference of Education, Research and Innovation	Sevilla, Hispaania	16.–18.11.2017	Eesmärk vahetada teaduskogemusi ja kohtuda Euroopa Komisjoni EntreComp meeskonnaga aruteluks. Ühtlasi olid konverentsil ettekanded: Tartu Ülikoolilt ettekanne teemal "Interpreting entrepreneurship competence (model) to learning process: Estonian experience" ja Tallinna Tehnikaülikoolilt "Entrepreneurial and innovative potential of higher education institutions – the example of Estonian universities".	8

Seminar/ õppereis	Loomettevõtluse ning ettevõtlusõppe (eelinkubatsiooni) õppereis	Porto, Portugal	21.–24.11.2017	Eesmärk oli jagada ja saada teavet, kuidas arendada loomevaldkondade ettevõtlusõpet, jagada kogemusi eelinkubatsiooni rakendamisest ning ülikoolide ja ettevõtete koostööst. Külastati asutusi: Porto Ülikooli juures asuv Teadus- ja Tehnoloogiapargi (UPTEC) loomemajanduskeskus, Porto Disainitehas ja Polütehnikum, Porto Innovation Hub – Scale up Porto ja Porto Digital.	2
Õppereis	Üld- ja kutsehariduse õpetajate õppereis	Odense ja Kopenhaagen, Taani	16.–19.04.2018	Eesmärk on külastada kutsekoole ja üldhariduskoole, sh Taani ettevõtliku kooli tiitli saanud kooli Odenses. Külastatakse õpetajahariduse kompetentsikeskust Odenses ning Taani õpilasfirmade finaalvõistlust Kopenhagenis. Saadud kogemusi ja uusi teadmisi kasutatakse ettevõtlusõppe programmi arendustegevustes ja igapäevases õppetöös.	11
Õppereis	Õppereis IEEC konverentsile	Leeds, UK	4.–9.09.2018	Konverentsil osalemise eesmärgid olid järgmised: 1) esineda ettekannetega konverentsil; 2) kohtuda ettevõtlusõppe edendajatega Euroopast ja väljastpoolt; 3) osaleda globaalsel ettevõtlusõppe ümarlaulal; 4) külastada South Bank University (valitud 2016. aasta ettevõtlikuks ülikooliks) ja Leeds University (valitud 2015. aasta ettevõtlikuks ülikooliks).	11
Õppereis	Õppereis Iisraeli ettevõtlusõppe praktikatega tutvumiseks	Tel Aviv ja Jeruusalemm, Iisrael	17.–22.11.2019	Õppereis toimus eesmärgiga tutvuda ettevõtlusõppe süsteemse rakendamisega ja inkubatsiooniprogrammiga Iisraeli koolides, saada ülevaade kontseptsioonist, rakendamise protsessist ja tulemustest.	10
Konverents	The European Conference on Educational Research (ECER)	Virtuaalne	6.–10.09.2021	Osalemine ettekandega "Learning through the STARTER Hackathon and the SORTER Programme".	2
Õppereis	Ettevõtlusvõistlus EuroSkills 2021	Graz, Austria	23.–25.09.2021	Osalemine ametliku vaatlaja (Katrin Kivisild), kohtunikuna (Jane Mägi) ja võistleva tiimina (Sander Aukust, Frank Karro) üle-euroopalisel kutsehariduse ettevõtlusvõistlusel Euroskills 2021.	4
Konverents	IAEVG Riga 2021	Virtuaalne	19.–21.10.2021	Osalemine töötubades ja ettekannete kuulamine karjääri planeerimise ja selle toetamise teemadel.	1
Konverents	NICE Academy 2021	Virtuaalne	2.–5.11.2021	Osalemine töötubades ja ettekannete kuulamine karjääri planeerimise ja selle toetamise teemadel.	1
Õppereis	STARTER metoodika tutvustamine	Kiiev, Ukraina	21.–24.11.2021	STARTER metoodika jagamine Ukraina partneritega.	4

Konverents	Shaping the future of learning Online Educa Berlin 2021	Berliin, Saksamaa	30.11–4.12.2021	Osalemise konverentsi töötubades saamiseks informatsiooni õpiobjektide arenduseks, ettekannete kuulamine.	1
Konverents	EDULEARN22: 14th annual International Conference on Education and New Learning Technologies	Palma de Mallorca, Mallorca	2.–7.07.2022	Eesmärk vahetada teaduskogemusi ja tutvuda teiste riikide parimate haridusvaldkonna praktikatega ning esineda posterettekande ja artikliga "Students' skills development in the framework of extracurricular activities in HEI-s" (LINK).	7
Konverents	Karjääriõppe õppereis	Priština, Kosovo	7.–10.09.2022	Osalemise teaduskonverentsil NICE Academy "Deep-Human Competences, Career Development and Counselling". Viidi läbi kaks paraleelsessiooni: "Career services In Estonia: On the road to complete solution. an overview of the demand for career services and system" ja "Career specialist training model for the professionalisation of career field in Estonia" ja üks töötuba "Guiding student's soft skills awareness through game design". (LINK)	8 + 2 virtuaalselt
Konverents	The Annual International Conference of Education, Research and Innovation	Sevilla, Hispaania	6.–10.11.2022	Osaleti rahvusvahelisel konverentsil ICERI2022 Sevillas, kus viidi läbi Edu ja Tegu sessioon "How to build an entrepreneurship education system across educational levels" kuue ettekandega: 1. Erika Veide: "The entrepreneurship and career education programme overview" 2. Katrin Kivisild: "The entrepreneurship and career education programme for teachers" 3. Pille Granovski: "How to integrate entrepreneurship education into school lessons?" 4. Kristel Koddala: "Entrepreneurial School program" 5. Liisi Kirch: "Financial wisdom in general education" 6. Piret Arusaar: "How cooperation between universities and high schools supports entrepreneurship education at schools? Case of Estonia" Lisaks esineti ettekandega: 1. Ülle Kesli, Lilian Ariva: "Extracurricular activities for students' skills development"	10
Konverents	Shaping the future of learning Online Educa Berlin 2022	Berliin, Saksamaa	23.–25.11.2022	Osalemise konverentsi töötubades, saamiseks informatsiooni õpiobjektide arenduseks, ettekannete kuulamine.	1
Õppereis	Karjääriõppe õppereis	Praha, Tšehhi	28.11–1.12.2022	Külastati EuroGuidance konverentsi: "MEETING THE FUTURE TODAY: Competence development for the European guidance"	14

				community” ja kohtuti Tšehhi karjääriõppe arendajatega. Konverentsil esineti 3 suulise ja 1 posterettekandega: Suuline ettekanne “Ways Forward for Professionalization in Career Guidance” – Dimitris Gaitanis (Euroguidance Greece), Kristina Orion (Estonian Public Employment Service), Margit Rammo (Euroguidance Estonia) Suuline ettekanne “LIS education as the first step in career development - the basic knowledge everybody needs?” – Lilian Ariva, Maris Männiste (University of Tartu, Estonia) Suuline ettekanne “Mobility of Guidance Practitioners in Europe” – Yvan Couallier (Euroguidance France), Anu Puulmann (Euroguidance Estonia), Tina Öberg (Municipal Guidance Centre in Gothenburg, Sweden) Posterettekandega “Developing career and entrepreneurship education in Estonia” – Margit Partei, Lilian Ariva (Tartu Ülikool)	
Konverents	Slush	Helsinki, Soome	16.–19.11.2022	Õppereisi eesmärgiks oli uute kontaktide loomine, <i>start-up</i> -võrgustiku laiendamine, uute teadmiste hankimine, uue informatsiooni saamine iduettevõtluse arengutest maailmas. Toimus mitmeid jooksvaid kohtumisi kohapeal, sh Helsingi Ülikooli esindajatega.	3
Konverents	The 17th Annual International Technology, Education and Development Conference INTED2023	Valencia, Hispaania	4.–10.03.2023	Eesmärk oli vahetada teadmiskogemusi ja tutvuda teiste riikide parimate haridusvaldkonna praktikatega ning esineda posterettekandega ja artiklitega "In-service training for teachers in entrepreneurship education in Estonia" (LINK) ja "Developing career and entrepreneurship education in Estonia" (LINK). Lisaks kohtuti Universidad Politécnic de Valencia elukestva õppe keskuse töötajatega ja tutvuti nende täiendusõppe valdkonna tegevustega.	3
Konverents	EUCEN	Utrecht, Holland	29.05–3.06.2023	Ülle Kesli osales ettekandega “Development of Students’ Competences within UCE and Extracurricular Activities” Hollandis EUCENi ja Utrecht Ülikooli koostöös toimival konverentsil (LINK) ning kohtus Utrecht Ülikooli täiendusõppe valdkonna spetsialistidega koostöösuhete arendamiseks ja tutvus nende täiendusõppe korraldusega ning täiskasvanutele suunatud õppeprogrammide arendamisega. Esitati artikkel retsensiooniks, ilmub 2023. aasta lõpus kogumikus “European Journal of University Lifelong Learning”: Kesli, Ü., Ariva, L. (2023) Development of Students’ Competences within UCE and Extracurricular Activities.	1

Konverents	Global Entrepreneurship Education Summit, GEES)	Porto, Portugal	25.–29.07.2023	Eesmärk oli osalemine konverentsil (LINK) ja kogemuste vahetamine väliskolleegeidega.	2
Konverents	International Association of Educational and Vocational Guidance Conference	Haag, Holland	27.06–1.07.2023	Toimus auhinnareis Tudengitegu 2022 Edu ja Tegu eripreemiaga tunnustatud töö autorile ja juhendajale International Association of Educational and Vocational Guidance konverentsile (LINK , LINK).	2
Õppereis	Euroopa Õpilasfirmade finaalvõistlus GEN-E 23	Istanbul, Türgi	10.–14.07.2023	Osalemine Junior Achievement Euroopa õpilasfirmade finaalvõistlusel GEN-E 23.	9
Õppereis	Ärikonverents SHIFT	Turku, Soome	22.–24.08.2023	STARTER programmi 2023. a kevadsemestri üle-eestilise võitja õppereis (auhinnareis). Parimaks tiimiks nomineeriti TalTechi meeskond Ehitusnurk ja auhinnareis oli võimalik kolmele tiimiliikmele. Eesmärgiks oli uute kontaktide loomine, <i>start-up</i> -võrgustiku laiendamine, uute teadmiste/kompetentside täiendamine, STARTER programmi tutvustamine demoalal jooksvalt. Tiimil täiendavalt mentortagasiside saamine.	6
Õppereis	Euroskills Euroopa kutsemeistrivõistlused	Gdansk, Poola	5.–9.09.2023	Osalemine Euroopa kutsemeistrivõistlustel Euroskills.	2
Õppereis	Õppekülastus University of Latvia	Riia, Läti	27.–29.11.2023	University of Latvia kutsel Eesti ettevõtlus- ja karjääriõppe kogemuste jagamine, Edu ja Tegu tegevuste tutvustamine, jätkukoostöö planeerimine peamiselt kõrghariduse vallas.	4

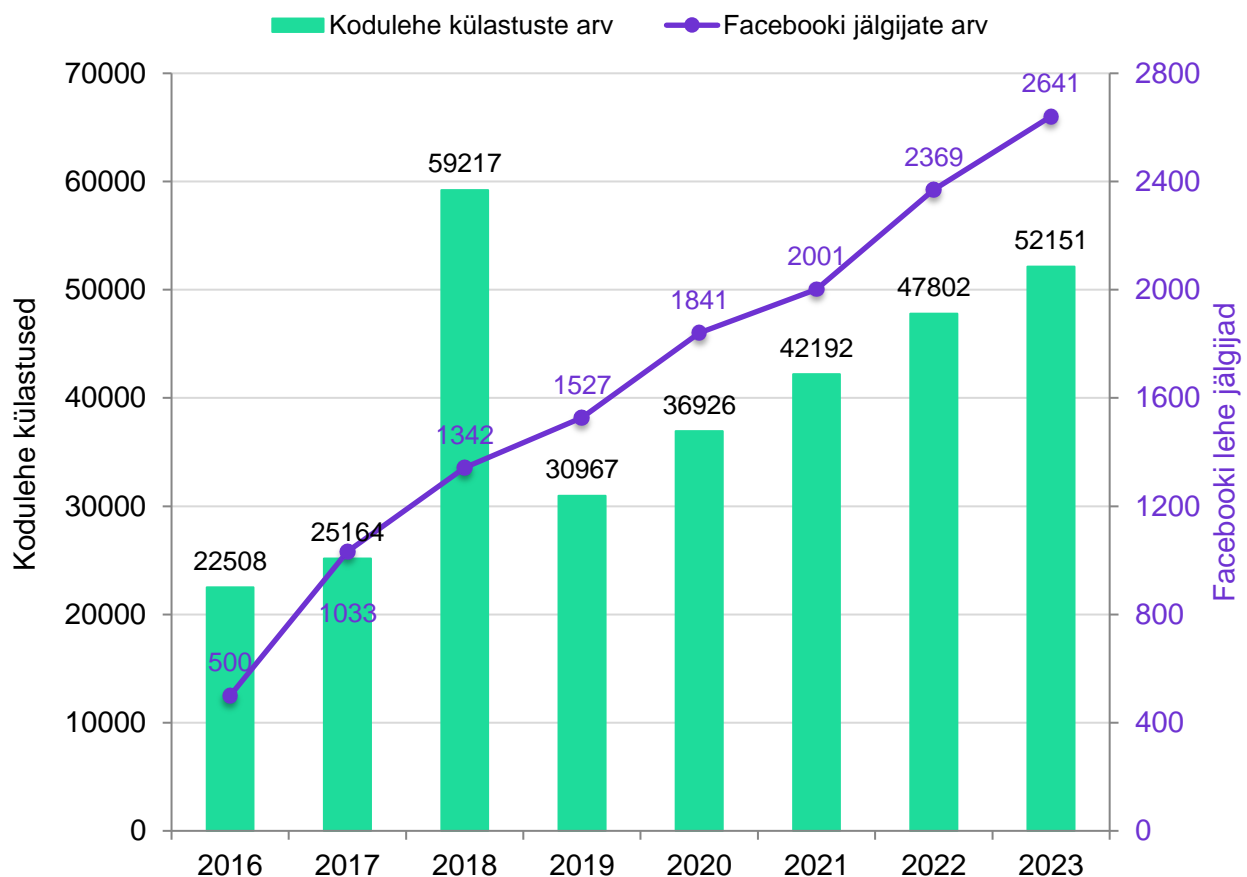
Allikas: autori koostatud

Tegevussuund 6: ettevõtlus- ja karjääriõppe valdkonna alase teadlikkuse tõstmine

Aastatel 2016–2023 osaleti ettevõtlus- ja karjääriõppe programmi Edu ja Tegu üritustel kokku 24 053 korda. Korraldati või osaleti ettevõtlus- ja karjääriõppe temaatilistel sündmustel nii õppuritele (nt STARTERi inspiratsiooniüritused), õpetajatele (nt ettevõtlusõpetajate võrgustiku üritused ja suvekoolid, Haridusfestival, ettevõtliku õppe konverentsid), ettevõtjatele (nt ettevõtete ja koolide koostööseminarid) kui ka laiemale üldsusele (nt Arvamusfestivalil osalemine), paljud sündmused olid sobilikud mitmele sihtgrupile.

Ettevõtlus- ja karjääriõppe programmi Edu ja Tegu visuaalne identiteet, bränd ja koduleht (<http://www.ettevotlusope.ee>) loodi 2016. aastal, koduleht avati 23. septembril 2016. Aastatel 2016–2023 külastati kodulehte kokku 316 927 korda. Programmi Facebooki leht loodi 2016. aasta jaanuaris, kaheksa aastaga kogus leht 2641 jälgijat (vt joonis 21).

Joonis 21. Ettevõtlus- ja karjääriõppe kodulehe ja Facebooki lehe statistika 2016–2023

Allikas: autori koostatud

Toimusid programmi teavituskampaaniad (2016, 2017, 2018) ning ettevõtlikkuskonkurss (2018). Ilmus 33 uudiskirja. Valmis kolm parimate praktikate kogumikku ([2018](#), [2020](#), [2023](#)). Loodi ettevõtlusõppeteemalised õppevideod, neid saavad kasutada ka õpetajad õppetöö läbiviimisel. Salvestati 50 *podcasti* episoodi ekspertide ja külalistega mitmetel ettevõtlus- ja karjääriõppega seotud teemadel. Kogu videomaterjal on saadaval Edu ja Tegu Youtube'i kanalil: [LINK](#)

2016.–2023. aastal kajastati ettevõtlusõppe programmi meedias kokku 539 korral. Meediakanalite hulka kuulusid Eesti tele- ja raadiokanalid (nt ETV, Kanal2, TV3, Tallinna TV, Vikerraadio, Kuku Raadio, Raadio Kadi, Raadio 4), päevalehed (nt Postimees, Õhtuleht,

Eesti Päevaleht), nädalalehed (nt Äripäev, Maaleht), piirkondlikud ajalehed (nt Tartu Postimees, Saarte Hää, Järva Teataja, Vooremaa, Võrumaa Teataja, Põhjarannik, Sakala, Koit, Virumaa Teataja, Sillamäe Vestnik, Viimsi Teataja, Harku Valla Teataja, Meie Maa), mitmesugused veebiportaalid (nt Delfi, Koolielu, IT-uudised, Geenius, Novaator, Bioneer) ja muud trüki- ning veebiväljaanded (nt Õpetajate Leht, Universitas Tartuensis, Mente et Manu, Sirp, Director, Huvitava Kooli blogi, Pealinn, Majandus24, Innove blogi, Kutseharidus.ee, Lõunaeestlane). Lisaks ilmusid ajalehe Postimees vahel aastatel 2018, 2019, 2020, 2021 ja 2022 ettevõtlus- ja karjääriõppe erilehed kokku 73 artikliga.

Põhiline teavitustöö toimus läbi partnerite võrgustiku otse sihtrühmadele: infot jagati lisaks Edu ja Tegu kanalitele ka partnerite uudiskirjades, ajalehtedes ja ajakirjades, kodulehtedel, sotsiaalmeedia kanalites ja üritustel.

Tegevussuuna 6 alla kuulus ka tunnustamine. Tunnustamise statuudi väljatöötamist alustati 2016. aastal ja uuendati 2021. aastal. Tunnustamine toimus kuuel korral (2017, 2018, 2019, 2020, 2021, 2023). Igal aastal tunnustati vastavale statuudile ettevõtlusõppe ja alates 2021. aastast ka karjääriõppe edendajaid kokku viies kategoorias.

Kokkuvõte

Ettevõtlus- ja karjääriõppe programmi Edu ja Tegu algatamisel seati eesmärk toetada iga õpilase arengut kogu haridustee jooksul, et saada ennastjuhtivaks inimeseks, kes tahab ja oskab oma ideid ellu viia. Selle eesmärgi saavutamiseks töötati välja mitmekülgne programm paljude tegevustega, et õppeasutusel kõigil haridustasemel ja -liikides oleks võimalik leida endale sobilikud meetodid ja viisid, et õppurite ettevõtlus- ja karjääri kujundamise pädevusi süsteemselt arendada.

Üldplaanis said programmi eesmärgid täidetud. Kõigi tegevuste (7.1–7.6) väljundindikaatorite sihttasemed täideti täies mahu, enamiku tegevuste puhul saavutati sama eelarvelise mahu juures oluliselt kõrgem tase, kui esialgselt plaaniti. Sama kehtib meetme tegevuse väljundnäitaja kohta.

Ettevõtlus- ja karjääriõppe programmi Edu ja Tegu võimalusi kasutasid kaheksa aasta jooksul kaks kolmandikku Eesti õppeasutustest (alusharidust arvestamata 85% Eesti koolidest) kõigist Eesti maakondadest. Neist omakorda üle kahe kolmandiku (68%) alustas ettevõtlus- ja karjääriõppe rakendamist (alusharidust arvestamata 79%). See tähendab, et ettevõtlus- ja karjääriõpet hakati Edu ja Tegu programmi toel rakendada peaaegu pooltes, s.o 47 protsendis Eesti õppeasutustest (alusharidust arvestamata 68% Eesti koolidest).

Ettevõtlikkus ja lahenduskesksus on olulised põhimõtted ja väärtused, millest on lähtunud ja mida peetakse silma Eesti Haridusvaldkonna arengukava 2020–2035 koostamisel ja elluviimisel. Ettevõtlus- ja karjääriõppe jõudis Edu ja Tegu programmi toel enamikku Eesti õppeasutustest, kuid teema vajab tähelepanu ning õppeasutused ja õpetajad tuge ka pärast programmi lõppu, et saavutatud edusammud panustaks järjepidevalt haridusstrateegia eesmärkide saavutamisesse.

Viidatud allikad

- [1] Euroopa Komisjon, Europe 2020: A strategy for smart, sustainable and inclusive growth, *Policy Documents*, 2010. <https://www.eea.europa.eu/policy-documents/com-2010-2020-europe-2020>
- [2] Euroopa Liit, Recommendation of the European Parliament and of the Council of 18 December 2006 on key competences for lifelong learning, *Official Journal of the European Union*, L 394/10, 2006. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/En/TXT/HTML/?uri=CELEX:32006H0962&from=EN>
- [3] G. Arro, J. Jaani, K. Loogma, E. Malleus, E. Titov, M. Toding, M. Täks, U. Venesaar, Ettevõtlikkuse ja ettevõtlusõppe süsteemne arendamine Eestis, 2018. https://ettevotlusope.ee/wp-content/uploads/2018/12/Raamdokument_web_3.pdf
- [4] E. Kikas, "Õppimine ja õpetamine kolmandas kooliastmes. Üldpädevused ja nende arendamine" kogumikus *Tunnetusprotsessid, uskumused, emotsioonid ja motivatsioon. Nende iseärasused ja arengu toetamine kolmandas kooliastmes* (E. Kikas and A. Toomela, eds.), pp. 34–62, Tallinn: Eesti Ülikoolide Kirjastus, 2015.
- [5] S. Karimi, H. J. A. Biemans, T. Lans, M. Aazami, M. Mulder, Fostering students competence in identifying business opportunities in entrepreneurship education, *Innovations in Education and Teaching International*, vol. 53, no. 2, pp. 215–229, 2014.
- [6] Haridus- ja Teadusministeerium, Eesti haridusstrateegia 2021–2035, *Strategic Planning for 2021–2035*, 2022. <https://www.hm.ee/en/ministry/ministry/strategic-planning-2021-2035>
- [7] Ettevõtlus- ja karjääriõppe programm Edu ja Tegu. <https://ettevotlusope.edu.ee/programmist/>
- [8] Haridus- ja Teadusministeerium, Toetuse andmise tingimuste kehtestamine tegevuse^[1] Ettevõtlus- ja karjääriõppe süsteemne arendamine kõigil haridustasemetel^[5] elluviimiseks, Vabariigi Valitsuse eelnõud, 2022. <https://eelvoud.valitsus.ee/main - k4kLqa59>
- [9] W. Adams, "Conducting Semi-Structured Interviews" kogumikus *Handbook of Practical Program Evaluation* (K. E. Newcomer, H. P. Hatry, J. S. Wholey, eds.), pp. 492–505, New Jersey: Wiley, 2015.
- [10] H-F. Hsieh, S. E. Shannon, "Three Approaches to Qualitative Content Analysis", *Qualitative Health Research*, vol. 15, no. 9, pp. 1277–1288, 2005.
- [11] L. S. Nowell, J. M. Norris, D. E. White, N. J. Moules, "Thematic Analysis: Striving to Meet the Trustworthiness Criteria", *International Journal of Qualitative Methods*, vol. 16, pp. 1–13, 2017.
- [12] R. L. Ott, M. Longnecker, "Data Description" in *An Introduction to Statistical Methods and Data Analysis*, pp. 60–148, Boston: Cengage Learning, 2015.
- [13] Ettevõtlik Kool. <https://evkool.ee/meist/ajalugu/sissejuhatus/>

Elluviija:

HARIDUS- JA NOORTEAMET

Partnerid:

TARTU ÜLIKOOL

TALLINNA ÜLIKOOL

EESTI
ETTEVÕTLUSKÕRGGKOO
MAINOR

www.emu.ee
Eesti Maaülikool
Estonian University of Life Sciences

EESTI MUUSIKA-
JA TEATRIAKADEEMIA

EESTI
KAUBANDUS-
TÖÖSTUSKODA

MAJANDUS- JA
KOMMUNIKATSIOONI-
MINISTEERIUM

HARIDUS- JA
TEADUSMINISTEERIUM

RAHANDUSMINISTEERIUM

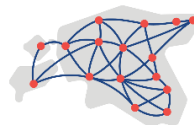
teema / estonian service industry
association
teenusmajanduse koda

TÖÖANDJAD

JA Eesti[®]
A Member of JA Worldwide

MAAKONDLIKE
ARENDESKESKUSTE
VÕRGUSTIK